

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Úmyslné formy usmrcení

Eva Vydrová

2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Úmyslné formy usmrcení zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Ve Strakonících, březen 2012

.....

Eva Vydrová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce, JUDr. Petru Škvainovi, za umožnění napsání této práce, za jeho hodnotné rady a odborné vedení.

Obsah

1	Úvod	6
2	Historický vývoj právní úpravy úmyslných forem usmrcení od vzniku Československé republiky po současnost	8
2.1	Zákon č. 117/1852 ř. z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích	8
2.2	Období od roku 1950 – 1961 v českém trestním právu	11
2.3	Období od roku 1961 – 1990 v českém trestním právu	12
2.4	Období od roku 1990 – 2009 v českém trestním právu	13
3	Platná právní úprava úmyslných forem usmrcení	15
3.1	Vražda (§ 140)	16
3.1.1	Vražda prostá (§ 140 odst.1).....	18
3.1.2	Vražda spáchaná s rozmyslem nebo po předchozím uvážení	
	(§ 140 odst. 2).....	19
3.1.3	Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby (§ 140 odst. 3)	24
3.2	Zabití (§ 141).....	33
3.3	Vražda novorozeného dítěte matkou (§ 142)	38
4	Úmyslná usmrcení z pohledu kriminologie	43
4.1	Klasifikace vražd	45
4.2	Jednotlivé typy vražd a jejich vymezení	48
4.2.1	Sériové vraždy a osobnost sériového vraha	48
4.2.2	Sexuální vraždy	53
4.2.3	Vraždy motivované ziskem	54
4.2.4	Vraždy v konfliktu	55
4.2.5	Vraždy novorozenců matkou	55
5	Právní úprava úmyslných forem usmrcení v Anglii a Walesu	56
5.1	Murder (vražda).....	58
5.1.1	Actus reus	58
5.1.2	Mens rea	60
5.2	Manslaughter (zabití)	62
5.2.1	Voluntary manslaughter (úmyslné zabití).....	62
5.3	Infanticide (vražda novorozeného dítěte matkou).....	66
6	Úvahy de lege ferenda	68
7	Závěr	80

Summary	83
Seznam použité literatury	84

1 Úvod

Úmyslná usmrcení jsou nejzávažnějšími zločiny, které jsou páčány již od počátku lidské civilizace, nezávisle na tom, jak byly v průběhu doby nazývány, v jaké formě se projevovaly a zda byly upraveny právem či nikoliv. Od primitivních společností jsme se pomalu vyvíjeli v moderní vyspělou civilizaci, avšak zločiny úmyslných usmrcení nás provázely a provází po celou tuto dobu. Ať již se jedná o odstraňování nepohodlných osob pod záminkou náboženského přesvědčení, zabíjení v rámci politického režimu nebo jen usmrcení ze soukromých důvodů či z osobního potěšení, je nutné si uvědomit, že se jedná o zločin, který směřuje proti nejdůležitějším hodnotám společnosti. Nejdůležitější společenskou hodnotou je v dnešní době lidský život a z toho důvodu je potřeba, aby byl dostatečně chráněn právním řádem, a to před jakýmkoliv případným útokem. S ohledem na význam chráněného zájmu a přes subsidiaritu trestního práva do úvahy připadá, vedle jiných, ochrana trestněprávní. Velký význam proto mělo přijetí zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), který nahradil trestní zákon č. 140/1961 Sb., a odstranil tak pomyslné stigma politicko-právní doktríny totalitního státu, která byla založena na třídním pojetí. Stávající trestní zákon vznikl v době, kdy bylo trestní právo zneužíváno ve prospěch vládnoucí moci k potlačení veškeré opozice a osob jiného politického, mravního či náboženského smýšlení, a proto na první místo byly stavěny kolektivní hodnoty státu. Právě přijetím nového trestního zákoníku, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2010, se do popředí trestněprávní ochrany, která se odrazila v systematice zvláštní části zákoníku, dostal člověk, zejména život, zdraví, tělesná integrita, osobní svoboda, čest a důstojnost. Lidský život však není chráněn pouze trestněprávně, ale je ochraňován v rámci celého právního řádu i v oblasti mezinárodního práva.

Cílem této práce je podat ucelený a s ohledem na rozsah práce přiměřeně podrobný přehled o platné právní úpravě úmyslných forem usmrcení a nastínit její historický vývoj.

Práce je strukturována vyjma obsahu, závěru, summary a seznamu použitých zdrojů do šesti kapitol. První kapitolu tvoří úvod. V druhé kapitole se budu věnovat stručnému shrnutí historického vývoje úmyslných forem usmrcení od vzniku samostatného Československa až po přijetí nového trestního zákoníku z roku 2009.

Třetí kapitola podrobně pojednává o jednotlivých formách úmyslných

usmrcení, a to v rámci platné právní úpravy. Zde budou popsány všechny trestné činy, které spadají do kategorie úmyslných usmrcení a budou vykládány postupně, tak jak jsou nově systematicky uspořádány v hlavě první zvláštní části trestního zákoníku. U každého z nich se zaměřím na subjekt, objekt, subjektivní a objektivní stránku. Podrobněji se také budu zabývat novou kvalifikovanou skutkovou podstatou trestného činu vraždy (§ 140 odst. 2), tzn. rozdílem mezi vraždou spáchanou s rozmyslem či po předchozím uvážení a vraždou prostou či spáchanou v afektu.

Čtvrtá kapitola podává pohled na úmyslná usmrcení z hlediska kriminologického. Zaměřím se zde na klasifikaci vražd a na výklad jejich jednotlivých typů.

Pátá kapitola této práce bude věnována výkladu platné trestněprávní úpravy úmyslných usmrcení na území Anglie a Walesu.

Poslední kapitolu budu věnovat úvahám de lege ferenda, ve které se zaměřím na problematiku eutanázie a její právní úpravu v České republice, jakožto v dnešní době na velmi aktuální, avšak diskutabilní téma.

2 Historický vývoj právní úpravy úmyslných forem usmrcení od vzniku Československé republiky po současnost

Právo na život, ale i lidská práva obecně mají své místo v právních řádech mnoha demokratických států již několik století. Je třeba si však uvědomit, že míra ochrany těchto práv se v průběhu doby mění a její intenzita či podoba je z velké části závislá na politickém režimu daného státu. Přístup k ochraně lidského života má za sebou dlouhý historický vývoj. Teprve v dnešní společnosti je patrné, že lidský život je považován za jednu z nevýznamnějších hodnot, která je chráněna jak ústavními, tak i zákonnými předpisy.

Tato kapitola shrnuje historický vývoj trestněprávní úpravy úmyslných forem usmrcení od vzniku samostatné Československé republiky až do přijetí trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

2.1 Zákon č. 117/1852 ř. z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích

Vznik Československé republiky vyvolal základní otázku, které právo bude v novém státě platit. Aby zůstala zachována souvislost dosavadního právního řádu s novým, a aby nevznikly zbytečné zmatky a komplikace, ČSR recipovala dosavadní právo do nového státu, a to z. č. 11/1918 Sb. tzv. recepční normou, která v II článku stanovila, že „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají prozatím v platnosti.“¹ Na území samostatného Československa tak vedle sebe paradoxně stále fungují trestní zákoník z roku 1852 pro Čechy a Moravu, uherský trestní zákon z roku 1878 a zákon o přestupcích z roku 1879 pro Slovensko. Zrušeny byly pouze pasáže předpisů, nevyhovující novému republikánskému zřízení.

Trestní zákon z roku 1852 byl novelou trestního zákoníku z roku 1803. Předností zákona byly jeho přesné a stručné formulace, odstupňování deliktů podle společenské nebezpečnosti a přesné vymezení trestů. Jak už je z názvu patrné,

¹ VLČEK, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 36.

rozlišuje nejen mezi zločinem a přestupkem, ale zavádí nový delikt – přečin.² Zákoník má celkem 27 hlav a z toho 2 hlavy, které upravují úmyslné formy usmrcení, a to hlava patnáctá a šestnáctá. Tento zákon rozlišuje mezi zločinem vraždy a zločinem zabití. Zatímco § 134 vymezuje skutkovou podstatu trestného činu vraždy,³ § 135 rozlišuje jednotlivé druhy vražd:

1. Vražda úkladná, jež se děje jedem nebo jinak potměšilým způsobem.
2. Vražda loupežná, která se páše v obmyslu, převést na se cizí věc movitou násilnostmi proti osobě.
3. Vražda zjednaná, k níž někdo byl najat, nebo jiným způsobem od osoby třetí pohnut.
4. Vražda prostá, která nepatří k žádnému zde uvedenému těžkému druhu.⁴

Znakem skutkové podstaty vraždy byl podle § 134 především úmysl usmrtit jiného a jednání pachatele vedoucí k usmrcení. Přitom nezáleželo na tom, zda k usmrcení došlo na základě onoho jednání nebo jen z příčin vedlejších náhodou k tomu přistoupiivších, pokud tyto příčiny byly přivoděny činem samým. Ve výše uvedených druzích vražd je zřejmé, že vražda prostá vyjadřovala základní skutkovou podstatu a ostatní kvalifikovanou skutkovou podstatu.

Vražda novorozeného dítěte matkou v tomto zákoně ještě neměla samostatnou skutkovou podstatu, ale tvořila privilegovanou skutkovou podstatu vraždy a byla upravena v § 139.⁵ Aby byla skutková podstata naplněna, bylo třeba, aby matka dítě usmrtila úmyslně při porodu, ale ze strany matky stačilo pouhé úmyslné opomenutí. Při ukládání trestů se rozlišovalo, zda šlo o dítě manželské či nemanželské.

² VLČEK, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 29 – 31.

³ Kdo jedná proti člověku v obmyslu, aby ho usmrtil, takovým způsobem, že z toho nastane smrt jeho nebo jiného člověka, dopustí se zločinu vraždy; i když výsledek tento nastal jen pro osobní povahu toho, jemuž ublíženo, nebo pouze pro nahodilé okolnosti, za nichž byl čin spáchán anebo jen z příčin vedlejších náhodou k tomu přistoupiivších, pokud tyto příčiny byly přivoděny činem samým.

⁴ Ustanovení § 135 zákona č. 117/1852 ř.z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Matce, která při porodu usmrtí své dítě, nebo úmyslným opominutím pomoci potřebné při porodu je nechá zahynouti, budiž uložen, byla-li vykonána vražda na manželském dítěti, těžký žalář doživotní. Bylo-li dítě nemanželské, trestá se jeho usmrcení těžkým žalářem od deseti až do dvaceti let, zahynulo-li však dítě opominutím potřebné pomoci.

§ 140 upravuje trestný čin zabití, který stejně jako vražda vyžaduje úmyslné usmrcení. Rozdíl byl v tom, že u zabití postačoval úmysl nepřímý.⁶ V dalších paragrafech zákonodárce ukládá odlišné tresty za loupežné zabití, za prosté zabití a za zabití při rvačce nebo při zlém nakládání s jednou nebo více osobami.⁷

V průběhu dvacátých let je tato soustava trestních zákoníků postupně doplňována novými předpisy. Přínosným byl pozdější zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který zavádí pojem mladistvého (osoba starší 14 a mladší 18 let) a pro projednávání jejich deliktů stanoví zvláštní soudce a soudní senáty.

Je pochopitelné, že nejednotnost právní úpravy na území Československa byla nežádoucí a byla zde snaha o sjednocení práva, neboť zákoník byl považován za zastaralý a neplnil funkce, jaké by plnit měl. Za tímto účelem bylo při vládě zřízeno ministerstvo unifikací. Prvním pokusem unifikace trestního práva byla komise ministerstva spravedlnosti v roce 1921 vypracována osnova obecné části trestního zákona pod názvem *Prozatímní návrh obecné části trestního zákona*. Ihned po projednání obecné části trestního zákona, začala se připravovat zvláštní část trestního zákona, přičemž byla revidována i obecná část. V roce 1926 byly oba dva návrhy uveřejněny ministerstvem pod názvem *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech*, známé také jako „profesorská osnova“. Osnova přestupkového zákona byla vypracována samostatně. Vycházelo se z dělení na *zločiny, přečiny a přestupky*. Byla zde zavedena soudcovská kategorizace, což by vedlo k tomu, že ve stanovených případech by záleželo na soudci, aby určil, zda se jedná o zločin nebo přečin.⁸ Ministerstvo se od této osnovy a práce komise odklonilo, čímž se zbavilo veškeré odpovědnosti, s tím, že za výsledky odpovídají členové komise. Převládá zde legislativní konzervatismus ovlivněný potřebami politických stran v Národním shromáždění. Kromě této tzv. profesorské osnovy trestního zákona z r. 1926 byla v r. 1937 vypracována ještě tzv. ministerská osnova trestního zákona. Ani ta však nebyla přijata a k celkové kodifikaci trestního práva tudíž nedošlo.

⁶ Nevykoná-li se sice čin, jímž člověk o život přijde (§ 134), v tom obmyslu, aby byl usmrcen, ale přeče v jiném obmyslu nepřátelském, jest zločin ten zabitím.

⁷ Zákon č. 117/1852 ř.z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ KRATOCHVÍL, V. Kategorizace deliktů (trestněprávních a navazujících). Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 45

Vznikem Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 došlo k úplné likvidaci československé zákonnosti a demokratických zásad trestního práva hmotného i procesního. Tuto dobu ovládl právní dualismus mezi československým resp. autonomním a německým oktrojovaným právem a výrazně se projevil právě v oblasti trestního práva.⁹ Po 2. světové válce bylo trestní právo značně ovlivněno dekrety prezidenta republiky, kdy se snažilo vypořádat s nacistickou minulostí. Přelom nastal až v roce 1948.

2.2 Období od roku 1950 – 1961 v českém trestním právu

V roce 1950 byl schválen nový trestní zákon, který ukončil platnost trestního zákoníku z roku 1852. Jeho účelem bylo chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu i jednotlivců a vychovávat k dodržování pravidel socialistického soužití. Po vzoru sovětského práva stanovil jako jednu ze stěžejních zásad trestního práva materiální pojetí trestného činu. Ten definoval jako společensky nebezpečné jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavinil. Zákon znal pouze jeden druh deliktu a to trestný čin.¹⁰ Úmyslné formy usmrcení byly upraveny v šesté hlavě v § 216 (vražda), § 217 (vražda novorozeného dítěte matkou), § 218 (usmrcení lidského plodu) a § 226 (účast na sebevraždě). Velkou změnou oproti trestnímu zákonu z roku 1852 bylo vypuštění skutkové podstaty zabití, přestalo se rozlišovat mezi vraždou dokonanou a pokusem, mezi pachatelstvím a spolupachatelstvím, což mělo význam především při ukládání trestů. Základní skutková podstata trestného činu vraždy zněla: „Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na 15 až 25 let.“ Odnětím svobody na doživotí nebo smrtí byl pachatel potrestán v případě, že trestný čin vraždy spáchal na několika osobách nebo opětovně, dopustil-li se trestného činu vraždy při loupeži nebo ji spáchal zvláště surovým způsobem nebo v případě existence jiné zvláště přitěžující okolnosti.¹¹ Jedná se tedy o kvalifikované skutkové podstaty vraždy.

⁹ VLČEK, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 36 – 41.

¹⁰ VLČEK, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 48.

¹¹ § 20 obsahoval přitěžující okolnosti, kterými byly zejména ty, kdy pachatel spácháním trestného činu projevil nepřátelství k lidově demokratickému řádu, ohrozil vojenskou, politickou nebo hospodářskou zájmy republiky a jiné.

Jedinou privilegovanou skutkovou podstatou v rámci úmyslných usmrcení je trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou, kdy jediným možným subjektem trestného činu je matka a usmrcení dítěte musí být „současně při porodu nebo hned po něm“. Oproti zákonu z roku 1852 se u tohoto trestného činu přestalo rozlišovat, zdali k trestnému činu došlo konáním či opomenutím a zda se jedná o dítě manželské či nemanželské.¹²

Další skutková podstata vraždy se objevila v § 104. Jednalo se o vraždu na ústavním činiteli, a to na presidentu republiky či jeho náměstkovi a dále na členu vlády. Za tento trestný čin mohl být uložen nejtěžší trest, a to trest smrti.¹³

2.3 Období od roku 1961 – 1990 v českém trestním právu

Ústavním zákonem č. 100/1960 Sb., byla přijata nová ústava, která měla za následek řadu kodifikací, z nichž jednou byla i rekodifikace trestního práva hmotného vydáním nového trestního zákona č. 140/1961 Sb. Tento zákon stanovil jediný delikt soudně trestný, a to trestný čin. Tento stav však nevydržel dlouho a přijetím zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech, došlo k zavedení dalšího soudně trestného deliktu, přečinu.¹⁴ Trestné činy proti životu jsou formulovány až v hlavě sedmé, což odpovídá účelu zákona vyjádřeného v § 1. Zákonodárce staví na přední místo zvláštní části trestné činy proti republice, cizímu státu nebo mezinárodní organizaci. Úmyslná usmrcení jsou v tomto zákoně upraveny až v § 219 (vražda), § 220 (vražda novorozeného dítěte matkou) a § 230 (účast na sebevraždě). Celkově je právní úprava úmyslných usmrcení v tomto zákoně velice strohá. § 219 odst. 1 zní: „Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až patnáct let nebo trestem smrti.“¹⁵ Nadále zůstala zachována privilegovaná skutková podstata trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou, za jehož spáchání byl stanoven trest odnětí svobody na 3 léta až 8 let.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb., platil až do nabytí účinnosti nového trestního zákoníku k 1.1.2010. Do té doby prošel zákon řadou změn, ale co se týká hlavy sedmé, vzhledem k tématu této práce se nejednalo o změny většího významu.

¹² ZACHAR, A. Historický vývoj trestnoprávnej úpravy vražd od prvopočiatkov po prijatie zákona č. 140/1961 Sb. Trestní právo 2007, č. 1, str. 23.

¹³ Ustanovení § 104 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ VLČEK, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004, str. 51.

¹⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Jednalo se hlavně o doplňování kvalifikovaných skutkových podstat a změnu výše trestních sazeb.

2.4 Období od roku 1990 – 2009 v českém trestním právu

V roce 1989 došlo k významným politickým i společenským změnám, které si vyžádaly změnu i v oblasti trestního práva. V roce 1990 byl novelizován trestní zákon z roku 1961, a to zákonem č. 175/1990 Sb. Tato novelizace přinesla zrušení trestu smrti, který místo toho, aby splňoval účel trestu výjimečného, tak začal být užíván jako trest až příliš běžný. Na definitivním zrušení trestu smrti má zásluhu ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým byla přijata Listina základních práv a svobod, jejíž šestý článek stanoví, že trest smrti se nepřipouští.¹⁶ Další změnou bylo zrušení zákona o přečinech, kdy jednotlivé přečiny byly rozděleny mezi trestné činy a přestupky podle míry nebezpečnosti pro společnost. Trestní zákon byl podroben několika novelám, které se ho snažily přizpůsobit novému společenskému řádu. Účelem trestního zákona se stala ochrana zájmů společnosti, ústavního zřízení České republiky a práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob.

Skutková podstata trestného činu vraždy zůstala upravena nadále v § 219, avšak s účinností od 1.7.1990 byla rozčleněna do dvou odstavců. První odstavec tvořila základní skutková podstata, která zněla: „Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až patnáct let.“ K tomu však přibyl nově odstavec druhý, který obsahoval výčet okolností podmiňujících uložení vyšší trestní sazby. Jednalo se o spáchání trestného činu vraždy na dvou nebo více osobách, zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, opětovně, na těhotné ženě, na osobě mladší patnácti let, na veřejném činiteli při výkonu nebo pro výkon jeho pravomoci, na jiném pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání, nebo v úmyslu získat majetkový prospěch nebo v úmyslu zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin, anebo z jiné zvláště zavrženíhodné pohnutky.¹⁷ Kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu vraždy, a to vraždu na těhotné ženě a vraždu na jiném pro jeho rasu, národnost,

¹⁶ KALVODOVÁ, V., Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 35.

¹⁷ Ustanovení § 219 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání zakotvila až novela trestního zákona č. 152/1995 Sb. Novela č. 132/2002 zavedla poslední kvalifikovanou skutkovou podstatu, a to vraždu pro příslušnost k etnické skupině.

Tento zákon byl i po veškerých novelizacích značně nevyhovující. Důkazem je znění důvodové zprávy k návrhu nového trestního zákoníku, kde se uvádí: „Platný trestní zákon č. 140/1961 Sb. je přes značný počet novelizací ve své koncepci stále poznamenán politickosprávní doktrínou totalitního státu ovládaného komunistickou ideologií založenou na třídním pojetí, jejímž smyslem bylo potlačovat tzv. nepřátelské třídy a tržní pojetí ekonomiky. Konkrétní projevy tohoto pojetí trestního práva jako prostředku potlačování demokratických složek společnosti byly sice četnými novelizacemi trestního zákona v průběhu devadesátých let potlačeny, když v jednotlivostech došlo i k podstatným změnám, k obnovení klasických institutů (viz tzv. rauschdelikt v § 201a trestního zákona) nebo také k zavedení nových moderních trestů (např. trestu obecně prospěšných prací), ale jeho celková koncepce je i nadále represivní a nevyhovuje moderním uplatňovaným trendům tzv. restorativní (znovuobnovující) justice.“¹⁸ Z této zprávy vyplývá, že bylo zřejmé, že dosavadní zákon je nedostačující a nereaguje na změny ve společnosti. Vládní návrh trestního zákoníku 2004 – 2006 již na tyto změny reagoval. Do českého trestního práva zavedl novou systematiku úmyslných usmrcení, které zařadil do hlavy první zvláštní části. Jednalo se o vraždu, vraždu novorozeného dítěte matkou, usmrcení na žádost, zabití z nedbalosti a účast na sebevraždě. Tento vládní návrh však nebyl přijat. Snahy o rekonstrukci trestního práva pokračovaly a byly završeny až úspěšným schválením nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., Parlamentem České republiky.

¹⁸ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku

3 Platná právní úprava úmyslných forem usmrcení

Trestní zákon platný do 31.12.2009, jak sem již výše uvedla, byl přijat v roce 1961. I přes veškeré jeho novelizace z něho stále byla patrna komunistická ideologie, díky níž dostatečně nereflektoval potřeby dnešní společnosti. Nový trestní zákoník byl po řadu let vyžadován právními odborníky i širokou veřejností. Z toho důvodu přijetí zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník), který je účinný od 1. 1. 2010, lze považovat jako velký krok vpřed. Svědčí o tom z velké části změna systematiky zvláštní části, kde zákonodárce na první místo už nestaví trestné činy proti republice, jak tomu bylo v dřívějších trestních zákonech, ale dává přednost individuálním zájmům před kolektivními. Na prvním místě je nyní ochrana života, zdraví, důstojnosti a cti. Nový trestní zákoník je tak postaven na hodnotách, které odpovídají fungujícímu demokratickému státu. Kromě změny systematiky zvláštní části, zákoník dále přináší rozdělení trestných činů na zločiny a přečiny, kde ještě v rámci zločinů rozeznává zvlášť závažné zločiny. Zpřísňuje tresty za ně a zároveň nově přináší možnost alternativních trestů za spáchání méně závažných trestných činů.

Trestné činy proti životu jsou v prvním dílu hlavy první, a to v § 140 až § 144 trestního zákoníku. Jsou jimi tyto trestné činy: vražda (§ 140 trestního zákoníku), zabití (§ 141 trestního zákoníku), vražda novorozeného dítěte matkou (§ 142 trestního zákoníku), usmrcení z nedbalosti (§ 143 trestního zákoníku), účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku).

V prvním dílu hlavy první jsou v § 140 až § 144 trestné činy, jejichž následkem je smrt člověka. Kromě usmrcení z nedbalosti dle § 143 trestního zákoníku jsou všechny další trestné činy proti životu úmyslné. V dřívějším trestním zákonu byly jen dvě formy úmyslného usmrcení a to vražda dle § 219 a vražda novorozeného dítěte matkou dle § 220. Z toho důvodu je za jednu z nejvýznamnějších změn považována nová systematika úmyslných usmrcení, která je v novém zákoníku pojata zcela odlišně.

Do trestního zákoníku je nově přidána privilegovaná skutková podstata trestného činu zabití (§141), které je úmyslným usmrcením za okolností, které vyžadují mírnější postih pachatele. Zařazením této nové skutkové podstaty, zákonodárce jasně reflektuje na veliký nedostatek předchozího trestního zákona, kde v případě usmrcení jiného (ať už z jakéhokoli důvodu, pohnutky či jakýmkoliv

způsobem), byl pachatel označen za vraha. Nerozlišoval tedy mezi pachatelem, který si vraždu už dlouho dopředu rozmýšlel a plánoval a mezi pachatelem, který jednal např. v afektu, protože byl vyprovokován. Tím, že zákonodárce rozdělil typ úmyslného usmrcení na závažný a méně závažný, vyjádřil, že pachatelé, kteří jednají v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo z jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, nezasluhují být stigmatizováni jako „vrazi“.¹⁹ Vládní návrh navrhoval přijetí další privilegované skutkové podstaty, a to usmrcení na žádost (podrobněji zpracováno v kapitole 6.).

V této kapitole se zaměřím na trestný čin vraždy, zabití a vraždy novorozeného dítěte matkou.

3.1 Vražda (§ 140)

Nejzávažnějším trestným činem proti životu je vražda. Jako taková existuje od počátku lidské civilizace a její právní úprava prošla dlouhým historickým vývojem od primitivního „oko za oko, zub za zub“ až po současnou právní úpravu obsaženou v § 140 trestního zákoníku. Z hlediska vnitřní struktury obsahuje ustanovení § 140 základní skutkovou podstatu (§140 odst. 1), dále kvalifikovanou skutkovou podstatu (§140 odst.2), kterou lze aplikovat samostatně, a okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby (§ 140 odst. 3), které jsou pro obě skutkové podstaty (§ 140 odst. 1,2) společné.²⁰

Předmětem útoku je pouze živý člověk, kterým je dítě, které přestalo být lidským plodem, poté dospělý člověk až do okamžiku smrti v biologickém smyslu. V naší trestněprávní teorii převládá názor, že za člověka ve smyslu trestního práva je třeba považovat plod od počátku porodu. Odůvodněním tohoto názoru je odkaz na ustanovení týkající se vraždy novorozeného dítěte matkou, kterou může matka spáchat již při porodu. Podrobněji o tom bude pojednáno v kapitole 3.3. V případě smrti je požadována cerebrální smrt, což je biologická smrt mozku. Je to takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno.²¹ Legální

¹⁹ HOŘÁK, J., Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, č. 10/2009, str. 54

²⁰ KUČHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H.Beck, 2009, str. 8.

²¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1298.

definici nalezneme v transplantačním zákoně. Tuto definici však zákonodárce uvádí pouze pro účely transplantačního zákona, ale není důvod, aby nebyla použita i pro účely trestněprávní. Transplantační zákon v § 2 písm. e) uvádí, že smrtí se rozumí: „Nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene“.²² Klinická smrt v tomto případě nestačí.

Subjektem trestného činu vraždy na rozdíl od trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou, který může spáchat pouze matka, může být kdokoli.

Objektivní stránka je charakterizována usmrcením jiného člověka (§ 140 odst. 1) nebo usmrcením jiného člověka s rozmyslem nebo po předchozím uvážení (§140 odst.2). Ve smyslu znění § 112 trestního zákoníku usmrcení člověka lze spáchat jak konáním, tak i opomenutím takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen podle jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková jeho zvláštní povinnost z jeho předchozího ohrožujícího jednání. Takovým opomenutím povinnosti může být např. nepodávání stravy dítěti. Musí se tedy jednat o opomenutí zvláštní povinnosti, kde společnost s konáním určité osoby předem počítá a spoléhá na ni, a proto ji stanoví jako povinnost právní (např. lékař úmyslně nesplní svou povinnost podat nemocnému lék). Nestačí porušení povinnosti vyplývající z morálních pravidel, je zapotřebí porušení toho, co bylo jeho právní povinností. Tuto zvláštní povinnost konat je nutno odlišovat od obecné povinnosti konat, která je stanovena trestním zákoníkem např. v § 150 jako obecná povinnost poskytnout pomoc. Její porušení nezakládá trestní odpovědnost za následek již způsobený, i kdyby jej povinný zamýšlel způsobit, povinný je však odpovědný pouze za porušení příslušné obecné povinnosti.

Subjektivní stránka trestného činu vraždy spočívá v úmyslu pachatele usmrtit jiného člověka, postačí i úmysl eventuální. Úmyslem (lat. dolus) se v právu rozumí bezprostřední vztah mezi stavem vůle fyzické osoby a následkem jejího jednání. Úmyslné jednání je vždy jednáním zaviněným. V případě, že daná osoba o dosažení následku usilovala a svým jednáním k němu směřovala, jedná se o přímý úmysl. Pokud věděla, že k následku může dojít, a byla s tím srozuměna, zaujala k jeho vzniku vztah lhostejnosti, v tom případě se hovoří o nepřímém nebo eventuálním úmyslu. V případě, že pachatelův úmysl je poškodit či ohrozit jiný zájem chráněný

²² Zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon, ve znění pozdějších předpisů.

trestním zákoníkem než zájem na ochraně života a nečekaně dojde v souvislosti s jednáním pachatele k usmrcení člověka, není trestně odpovědný za vraždu, jelikož zde chyběl úmysl vraždu spáchat.²³ Zavinění pachatele musí být vždy dostatečně prokázáno a musí vycházet z provedeného dokazování. Při zjišťování zavinění je třeba hodnotit okolnosti, za kterých se útok stal, z jaké pohnutky byl páčán, jaké nebezpečí poškozenému z útoku hrozilo, jakým způsobem byl útok proveden, na jaké části těla pachatel útočil a jakých nástrojů k tomu použil. Demonstrativní chování před činem, silácké řeči, teatrální příprava zpravidla nesvědčí o skutečném úmyslu pachatele spáchat vraždu. Samotné řeči a výhrůžky např. v hádce o usmrcení na adresu poškozeného neprokazují, že zde byl úmysl obviněného, a to pouze v případě, že z jeho jednání žádné reálné ohrožení života nevyplývalo.

Příprava není obecnou formou trestné činnosti, z toho důvodu musí být její trestnost u příslušného trestného činu trestním zákoníkem stanovena, jako je tomu u zvláště závažného zločinu vraždy. Podmínky k trestnosti přípravy trestného činu vraždy jsou stanoveny v § 20 odst. 1, který uvádí, že jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvláště závažného zločinu (§ 14 odst. 3), zejména v jeho organizování, opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu, je přípravou, pokud nedošlo k pokusu ani dokonání zvláště závažného zločinu, jen tehdy, jestliže to trestní zákoník u příslušného trestného činu výslovně stanoví. Vražda je jako zvláště závažný zločin považována pokaždé, z toho důvodu je trestná příprava i k vraždě podle § 140 odst.1.²⁴

3.1.1 Vražda prostá (§ 140 odst.1)

Vražda prostá je definována v § 140 odst.1 trestního zákoníku. Vůči závažnějšímu typu vraždy je vymezena negativně. Jde o úmyslné usmrcení jiného, které bylo spácháno bez rozmyslu nebo předchozího uvážení, avšak pachatel nejednal ani v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného

²³ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1300.

²⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, s. 1316.

hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.²⁵

Jedná se o základní skutkovou podstatu, která zní:

„Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.“²⁶

JUDr. Hořák ve svém článku odkazuje na důvodovou zprávu k trestnímu zákoníku, která uvádí, že podle § 140 odst. 1 trestního zákoníku bude pachatel potrestán v případě, že jednal v náhlém hnutí mysli, v afektu či v podobném stavu. Pod ustanovení § 140 odst.1 mají tedy spadat tzv. situační vraždy, které jsou označovány jako spontánní a nepromyšlené reakce pachatele na emocemi vyhrocený interpersonální konflikt. Nesmí se však jednat o privilegovaný případ vraždy dle § 141 nebo § 142 trestního zákoníku. Prostá vražda nemá pozitivně formulovanou základní skutkovou podstatu jako je to u tzv. afektdeliktu. Afekt pachatele u prosté vraždy není (na rozdíl od ust. § 141 odst. 1) zákonným znakem tohoto deliktu. Tím je (vzhledem k ust. §140 odst. 2), pokud použijeme důkaz z opaku, nedostatek rozmyslu.²⁷

3.1.2 Vražda spáchána s rozmyslem nebo po předchozím uvážení

(§ 140 odst. 2)

V § 140 odst. 2 je definována kvalifikovaná skutková podstata vraždy, která zní:

„Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.“²⁸

V tomto ustanovení je použita odlišná legislativní technika, než je v trestním zákoníku obvyklé. Odstavec 2 neodkazuje na odstavec 1, ale jeho text znovu opakuje - „jiného úmyslně usmrtí“ a doplňuje ho slovy „s rozmyslem nebo po předchozím uvážení“. Jde o obdobné legislativní vyjádření, které trestní zákoník používá u privilegovaných skutkových podstat (např. § 141 odst. 1 a § 142).

²⁵ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 476.

²⁶ Ustanovení § 140 zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

²⁷ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 2009, č. 10, str. 57.

²⁸ Ustanovení § 140 odst. 2 zákona č. 40/2009, ve znění pozdějších předpisů.

Zákonodárce připouští, že míra úmyslného způsobení následku u vražd nemusí být vždy stejná, z toho důvodu trestní zákoník v odst. 2 trestá přísněji toho, kdo spáchal vraždu s rozmyslem nebo po předchozím uvážení.

V případě spáchání vraždy s rozmyslem nebo po předchozím uvážení se nejedná o zvláštní druhy úmyslu, ale jen o pojmy vymezující kvalifikační okolnost v případech úmyslných usmrcení.²⁹ Jedná se o projevy tzv. úmyslu předem uváženého („dolus praemeditatus“). Trestní zákoník se tak vrací ke kvalifikačnímu znaku tzv. premeditace (z lat. Praemeditatio – předchozí úvaha), který byl dělítkem mezi zločinem úkladné vraždy (Assassinat, Mord) a mírněji trestným činem zabití (Meurtre, Totschlag) ve velkých trestněprávních kodifikacích 19. století.

Dle poznatků psychologie probíhá volní jednání ve dvou rozdílných etapách: rozhodovací a realizační. Pojem premeditace se primárně vztahuje k rozhodovací fázi volního jednání, v níž probíhá volba mezi dvěma nebo více pohnutkami (motivy) jako podněty působícími na psychiku člověka a ovlivňujícími směr a intenzitu jeho chování.³⁰ Premeditaci lze tedy charakterizovat jako „uvážený myšlenkový proces pachatele, a to na rozdíl od afektu, jako emocionálního prudkého hnutí myslí na základě určitého podnětu, tedy jinak řečeno porušení duševní rovnováhy, které může být normálně probíhající nebo patologické jako duševní porucha (patologický afekt a patologická nálada), pro nějž je zpravidla charakteristické krátkodobé trvání a přechodný charakter, avšak existují i afektivní napětí či reakce, které mohou trvat značně dlouhou dobu (tzv. protražovaný, kumulovaný nebo chronický afekt). Pro afekt je charakteristické zúžení vědomí a snížení racionální kontroly. Premeditace je tedy naproti tomu vědomá psychická aktivita pachatele, při které se snaží vypořádat s různými možnostmi a variantami, jež vědomě porovnává a hodnotí z hlediska svého budoucího jednání, kdy podstatou a smyslem je volba mezi různými variantami a možnostmi spáchání trestného činu vraždy.“³¹ Za závažnější druh zavinění se při premeditaci jedná z toho důvodu, že pachatel měl dostatek času zvážit veškeré výhody a nevýhody svého jednání a racionálně se rozhodnout, zda jeho touha či potřeba bude mít kladný či záporný dopad na jeho motivační cíle. Pachatel se tedy může zabývat pohnutkami, které ho ve spáchání trestného činu utvrzují, ale i

²⁹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1303.

³⁰ HOŘÁK, J. Předem uvážená vražda a vražda spáchaná s rozmyslem (část I.) (k výkladu ust. § 140 odst. 2 trestního zákoníku) Trestní právo 2009, č. 9, str. 16 – 18.

³¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, Str. 1304.

pohnutkami, které ho od trestného činu odrazují, ať už z morálních zásad nebo z obavy trestu. Pachatel se však i přes zvážení těchto pohnutek rozhodne u spáchání trestného činu setrvat. Na kvalitu hodnocení navzájem si konkurujících představ a cílů má vliv struktura osobnosti, úroveň inteligence, osobní zvyklosti a naučené vzorce chování či charakter předchozích zkušeností a prožitků, ale i momentální fyzická i psychická kondice subjektu.

JUDr. Hořák ve svém článku premeditaci shrnuje jako „myšlenkovou činnost pachatele, spočívající v hodnocení protichůdných motivací, která předchází a podmiňuje jeho rozhodnutí spáchat trestný čin, popř. i rozhodnutí spáchat jej určitým způsobem“.³²

V trestním zákoníku se rozmysl a předchozí uvážení odlišují časovým vymezením, intenzitou a částečně i předmětem. U předchozího uvážení je typické vytvoření si plánu. Pachatel nejenže zváží pro a proti svého jednání, což ho vede k rozhodnutí daný trestný čin spáchat, ale zároveň si již dopředu promýšlí, jak celý čin spáchá, včetně zvolení místa a doby spáchání, použití zbraně či jiného prostředku k usmrcení jiného. Nemusí se jednat o dokonale promyšlený plán, ale stačí pouze rámcová představa o tom, jak hodlá postupovat. Dále nezáleží ani na tom, zda došlo zcela k naplnění plánu, tedy k usmrcení jiného, popřípadě zda dospělo pachatelovo jednání alespoň do stádia pokusu, neboť u předem uvážené vraždy je trestná i příprava (§ 20 odst. 1 a § 140 odst. 4).

Hlavním odlišením spáchání usmrcení v rozmyslu od spáchání po předchozím uvážení je absence naplánování. U rozmyslu se jedná o to, že pachatel zváží své jednání a na základě tohoto zvážení jiného úmyslně usmrtí. Může jít pouze o velmi krátkou úvahu, při níž pachatel jedná uváženě, ale nikoli po předchozím uvážení. Jedná-li pachatel s rozmyslem, zvážil veškeré výhody a nevýhody zamýšleného jednání, dokonce i mohl zvolit vhodné prostředky k jeho provedení, avšak na rozdíl od předchozího uvážení zde chybí vyšší forma rozvahy. Rozmysl je jakýmsi rozlišovacím momentem mezi vraždou prostou § 140 odst. 1 a premeditativní vraždou podle § 140 odst. 2. Rozmysl neboli reflexe je myšlenkovou činností, která vražednému útoku předchází buď bezprostředně, nebo jen s malým časovým odstupem, a která alespoň do určitého momentu trestné jednání provází. Rozumová volba prostředků a způsobu spáchání trestného činu probíhá většinou

³² HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 2009, č. 10, str. 57-58

zároveň s již započatým jednáním. Aby se jednalo o vraždu spáchanou s rozmyslem, musí v tomto jednání pachatel spatřovat nějaký účel. V případě, že by šlo pouze o zlikvidování předmětu útoku, aniž by pachatel přemýšlel nad tím, zdali je to pro něj nebo pro jiného účelné nebo ne, jednalo by se pouze o vraždu prostou. Pachatel, který jedná s rozmyslem, jedná za racionálně odůvodnitelným účelem. Nejedná se tedy o pouhou agresivní reakci na konfliktní situaci.

Komplikace nastávají, když dojde k promísení forem premeditace a okolnosti tzv. afektu pachatele. JUDr. Hořák ve svém článku, s odkazem na psychologické slovníky, popisuje afekt (z lat. *afficere* – působit) jako „silný, bouřlivý a krátce probíhající citový stav (např. hněv, zděšení, radost, nadšení), zpravidla provázený vegetativními reakcemi (zrudnutí, zblednutí, změna rytmu dechu, pocení, bušení srdce atd.), mimickými projevy či zvláštnostmi hlasového projevu a gestikulací. Lidé se navzájem liší různým sklonem k afektivním prožitkům. Afekt není volní psychickou aktivitou subjektu, ale druhem prožívání, k němuž v psychice dochází na základě určitého vnějšího nebo vnitřního podnětu. Takovým podnětem bývá neočekávaná situace, spojená se ztrátou nebo ziskem něčeho významného, nebo situace pro člověka důležitá (např. ohrožení určitých cílů, hodnot, zájmů). Afekt může mít ladění pozitivní (nadšení, radost), ale z hlediska trestního práva mají význam především negativní afekty zlobné (pocit převahy subjektu – hněv, vztek, zuřivost – se sklonem k agresi navenek) a afekty strachu (pocitovaná slabost a ohrožení – strach, úzkost, zoufalství, zděšení, panika). Míra afektibility závisí na faktorech genetických i kulturně-sociálních a k jejím změnám může docházet v závislosti na věku, aktuálním zdravotním stavu, následkem duševní poruchy či typicky v důsledku abúzu návykových látek. Je proto třeba rozlišovat mezi afekty normálními, které nejsou projevem duševní poruchy a představují víceméně přirozenou reakci na podnět určité intenzity, a afekty patologickými, chorobnými.“ V případě nepatologického afektu pachatele úmyslného trestného činu nedochází k vymizení žádné ze složek přičetnosti, avšak jeho složka ovládací může být značně ovlivněna. Pachatel si protiprávnost svého činu uvědomuje, jednání může plně ovládat, ale už neovlivní působení afektu na jeho motivaci, který ho pouze utvrzuje v již zamýšleném jednání, které by si v případě absence afektu možná rozmyslel.

JUDr. Hořák polemizuje o možnosti, kdy pachatel jedná s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, ale při provádění vlastního činu se dostane vlivem určitých okolností do afektu. Ve svém článku zmiňuje důvodovou zprávu k trestnímu

zákoníku, která vylučuje souběžnou existenci premeditace a afektu. Nevylučuje však postupné střídání. Hořák tak pokládá otázku, zda je nastoupivší afekt pachatele schopen rozbít jednotu skutku. Formy premeditace charakterizují způsob, jakým vznikla vůle pachatele spáchat trestný čin. Váží se však i ke způsobu, jakým byla tato vůle uvedena ve skutek (k projevu vůle)? V případě rozmyslu je požadované uvážené jednání jako kvalifikační znak. Je však nejasné, zda má rozmysl doprovázet celé trestněprávně relevantní jednání pachatele, nebo stačí, vyskytne-li se pouze v některých jeho fázích. I u spáchání úmyslného usmrcení po předchozím uvážení vzniká otázka, zda se bude jednat o tentýž skutek, když pachatel po předem promyšleném plánu spáchá nakonec trestný čin v afektu. Přes rozdílné názory starší právní nauky se JUDr. Hořák přiklání k názoru, že aby mohl být naplněn kvalifikační znak rozmyslu dle § 140 odst. 2 je dostatečné, vyskytne-li se uvážené jednání kdykoli v průběhu trestného děje v takové formě, aby mělo pro způsobení trestněprávně relevantního následku (či bezprostřední hrozby takového následku) kauzální význam. Tvrdí, že „je třeba přísněji trestat takového pachatele, který své jednání, jeho cíl a účel podrobil v určitém okamžiku během trestného děje racionálnímu hodnocení, a přesto od něj neupustil.“ Co se týká předchozího uvážení uvádí, že „aby se jednalo o jeden trestný čin předem uvážené vraždy dle § 140 odst. 2, musí jednání po předchozí úvaze dospět dále než do stádia pouhé přípravy, tzn. nejméně do stádia pokusu, byť tzv. pokusu neukončeného, kdy pachatel ještě nenaplnuje jednání popsané ve skutkové podstatě vraždy.“³³ Stejný názor zastává i profesor Šámal a spoluautoři komentáře trestního zákoníku, kteří uvádějí, že „pro kvalifikovanou vraždu podle § 140 odst. 2 je rozhodující, že rozmyšlené nebo předem uvážené jednání bylo podstatnou příčinou následku, resp. účinku významného z hlediska trestního práva. Afekt u pachatele, který nastal v průběhu usmrcování poškozeného, nemůže přerušit příčinnou souvislost premeditativního jednání s úmyslným usmrcením poškozeného.“³⁴

Na vědomí je také třeba brát jev, který se nazývá afektivní připravenost k činu. Jedná se o dlouhodobé konfliktní soužití pachatele a poškozeného, kdy pachatel už delší dobu přemýšlí, že by konfliktní stav mohl vyřešit usmrcením poškozeného, ale zatím se k tomuto činu neodhodlal. K spáchání takového usmrcení

³³ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 2009, č. 10, str. 57-58.

³⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1306.

dojde až dalším konfliktem, který spustí afektní jednání pachatele. Toto jednání bude posuzováno podle § 140 odst. 1 jako vražda prostá nikoli jako premeditativní vražda. Jde o to, že pachatel až do této doby nebyl rozhodnut, zda poškozeného usmrtí a takové rozhodnutí přišlo až v rámci prudkého afektu. Podobně je tomu i u případů tzv. poslední rozmluvy, kdy se pachatel snaží naposledy zachránit rozpadající vztah ať s manželkou nebo jen se svou družkou a v případě, že se nepodaří, poškozenou usmrtí. Je však třeba tyto případy důkladně zkoumat, jestli šlo opravdu o usmrcení z afektu nebo zda bylo vyvolání hádky záměrem, aby měl pachatel důvod poškozenou usmrtit. Pak by se jednalo o kvalifikovanou vraždu podle § 140 odst. 2.³⁵

3.1.3 Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby

(§ 140 odst. 3)

§ 140 odst. 3 obsahuje deset okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby. Vztahují se jak na vraždu prostou (§ 140 odst. 1), tak i kvalifikovanou (§ 140 odst. 2).

§140 odst. 3 zní:

Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

- a) na dvou nebo více osobách,
- b) na těhotné ženě,
- c) na dítěti mladším patnácti let,
- d) na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci,
- e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
- f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost

³⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1306.

vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,

g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,

h) opětovně,

i) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo

j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.³⁶

V § 140 odst. 3 jsou pod písmenem a) okolnosti, které odůvodňují vyšší trestní sazbu z důvodu vyvolání těžšího následku. Pod písmeny b), c), d), e), f), g) je okolnost, která vyžaduje ochranu více ohrožených osob. Pod písmeny h), i) okolnost odůvodňující použití vyšší trestní sazby, a to z důvodu závažného způsobu spáchání trestného činu. Písmeno j) okolnost zavrženíhodné pohnutky.

Ke správnému pochopení jednotlivých okolností, je zapotřebí jejich bližší vymezení. Aby se pachatel dopustil jedním skutkem trestného činu „na více osobách“, musí se ho dopustit na nejméně třech osobách.³⁷ Pokud by byl čin spáchán více skutky, uplatnila by se zvláště přitěžující okolnost spáchání činu „opětovně“ podle písmene h) odst. 3.³⁸ Jestliže chce pachatel usmrtit dvě osoby jedním skutkem, ale vzhledem k okolnostem na jeho vůli nezávislých usmrtí pouze jednu osobu a u druhé skončí jednání ve stádiu pokusu, bude se jeho čin posuzovat jako pokus trestného činu vraždy podle § 21 odst. 1, § 140 odst. 2, 3 písm. a) přesto, že z hlediska skutkové podstaty trestného činu vraždy podle § 140 odst. 2 byl čin již dokonán. O trestný čin vraždy podle § 140 odst. 2, 3 písm. a) dílem dokonáný, dílem nedokonáný ve stádiu pokusu podle § 21 odst. 1 by šlo v případě, pokud by pachatel chtěl usmrtit jedním skutkem nejméně tři osoby, ale podařilo by se mu to pouze u dvou osob a u třetí nikoliv. Směřuje-li bezprostředně jednání pachatele k úmyslnému

³⁶ Ustanovení § 140 odst. 3 zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

³⁷ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, str. 1302.

³⁸ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1307.

usmrcení těhotné ženy (a tím i jejího nenarozeného dítěte) nelze toto jednání právně posoudit jako pokus trestného činu vraždy podle § 21 odst. 1, § 140 odst. 1 nebo 2, spáchaný proti dvěma osobám ve smyslu kvalifikované skutkové podstaty trestného činu vraždy uvedené v § 140 odst. 3 písm. a), neboť lidský plod nelze pokládat za lidského jedince, který požívá přímé ochrany ustanovením o trestném činu vraždy. Pokud útok směřuje primárně na život těhotné ženy, lidskému plodu je právní ochrana poskytována zprostředkovaně, a to tím, že pachatel bude v tomto případě potrestán vyšší trestní sazbou, jelikož se dopustil spáchání trestného činu na „těhotné ženě“, tzn. podle kvalifikace podle § 140 odst. 1 nebo 2, 3 písm. b).³⁹ Co se týká zavinění z hlediska povahy vraždy na dvou nebo více osobách je třeba, aby pachatel o této skutečnosti věděl a byl s tím alespoň ve smyslu § 15 odst. 1 písm. b), odst. 2 srozuměn, neboť jinak by nemohlo jít o úmyslné usmrcení dvou, popř. více osob.⁴⁰

Za „těhotnou ženu“ se považuje žena v období od nidace (uhnízdění oplodněného vajíčka v děložní sliznici v těle matky) až do začátku porodu. Právě počátkem porodu se stává z plodu živý člověk. Pokud se žena nechá uměle oplodnit, je počátkem jejího těhotenství také okamžik nidace oplodněného vajíčka v její děloze. Pro naplnění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby musí být žena těhotnou na počátku jednání pachatele, který ji započal usmrcovat. Přičemž nezáleží na tom, zda došlo k usmrcení plodu v průběhu jeho činu, popř. ještě před vznikem smrtelného následku anebo až v důsledku něho. Z hlediska zavinění tu postačí ve smyslu § 17 písm. b) nedbalost, jelikož pachatel nemusí vědět, že jde o těhotnou ženu, stačí, že se zřetelem na okolnosti případu a své subjektivní dispozice to vědět měl a mohl.⁴¹

„Dítětem mladším patnácti let“ ve smyslu § 140 odst. 3 písm. c) je osoba nejpozději v den předcházející jejím patnáctým narozeninám, jelikož v souladu s interpretačním pravidlem uvedeným v § 139 („Kde tento zákon spojuje s uplynutím určité doby nějaký účinek, nezapočítává se do ní den, kdy nastala událost určující její začátek“), v den patnáctých narozenin již není „dítětem mladším patnácti let“.⁴² Také

³⁹ KUCHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H.Beck, 2009, str. 8 – 9.

⁴⁰ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1307.

⁴¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1307.

⁴² KUCHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H.Beck, 2009, str. 9.

zde postačí z hlediska zavinění ve smyslu § 17 písm. b) nedbalost, neboť není nutné, aby pachatel znal věk dítěte, postačí, pokud o této okolnosti vědět měl a mohl, a to s ohledem na své osobní poměry a hlavně s ohledem na fyzickou vyspělost dítěte, na jeho chování, vyjadřování a jiné znaky.⁴³

Aby mohlo dojít k naplnění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby (§ 140 odst. 3 písm. d)) musí být trestný čin vraždy spáchán na úřední osobě při výkonu její pravomoci nebo pro výkon její pravomoci.⁴⁴

Úřední osobou podle § 127 odst. 1 je:

- soudce,
- státní zástupce,
- prezident České republiky, poslanec nebo senátor Parlamentu České republiky, člen vlády České republiky, nebo jiná osoba zastávající funkci v jiném orgánu veřejné moci,
- člen zastupitelstva nebo odpovědný úředník územní samosprávy, orgánu státní správy nebo jiného státního orgánu,
- příslušník ozbrojených sil nebo bezpečnostního sboru nebo strážník obecní policie,
- soudní exekutor při výkonu exekuční činnosti a při činnostech vykonávaných z pověření soudu nebo státního zástupce,
- notář při provádění úkonů v řízení o dědictví jako soudní komisař,
- finanční arbitr a jeho zástupce,
- fyzická osoba, která byla ustanovena lesní stráží, stráží přírody, mysliveckou stráží nebo rybářskou stráží, pokud plní úkoly státu nebo společnosti a používá při tom svěřené pravomoci pro plnění těchto úkolů.

Pravomoc je pro účel tohoto ustanovení definována jako: „Oprávnění orgánu vykonávat veřejnou moc, přičemž veřejnou mocí se rozumí taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech a povinnostech je rozhodováno, není

⁴³ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1308.

⁴⁴ KUČHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H.Beck, 2009, str. 9.

v rovnoprávném postavení s rozhodujícím orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí na vůli takového subjektu.“⁴⁵Není podmínkou, aby pachatel věděl, že útočí na úřední osobu, ale podle okolností by si to vyvodit měl a mohl. Jedná se například o situaci, kdy řidiče zastaví dopravní policista. V tomto případě by se jednalo o usmrcení úřední osoby, při výkonu její pravomoci. V případě, že pachatel usmrtí úřední osobu pro výkon její pravomoci (např. pachatel úmyslně usmrtí soudce, jelikož v trestním řízení rozhodl v neprospěch pachatele), jedná pachatel vždy v přímém úmyslu z této pohnutky, ale účinek smrti zde může být způsoben v eventuálním úmyslu podle § 15 odst. 1 písm. b), když s ním pachatel může být jen srozuměn.⁴⁶

Pro naplnění skutkové podstaty trestného činu podle § 140 odst. 1, 3 písm. e) je podstatné, zda byla vražda spáchána na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti. Za „svědka“ je považována fyzická osoba rozdílná od osoby obviněného (v trestním řízení) nebo od účastníků řízení (např. v občanském soudním řízení, správním soudnictví), která vnímala skutečnosti, které mohou být podkladem pro rozhodnutí svými smysly, a to bez ohledu na to, zda již taková osoba byla nebo nebyla formálně předvolána ke svědecké výpovědi.⁴⁷ „Znalec“ nebo „tlumočník“ jsou osoby se zvláštními odbornými znalostmi, které jsou přibrány za účelem objasnění konkrétní odborné otázky a jedná se o osoby zcela rozdílné od procesních stran.⁴⁸ Nejsou považováni ani za subjekty trestního řízení, za ty jsou považováni pouze v případě, kdy uplatňují znalečné, tlumočné a svědecké. Zavinění je zde stejné jako u usmrcení úřední osoby. Smrt jiného zde musí být způsobena v souvislosti s výkonem povinnosti svědka, znalce nebo tlumočnicka, pachatel zde vždy jedná z této pohnutky v přímém úmyslu, ale smrt člověka, zde může být způsoben v eventuálním úmyslu podle § 15 odst. 1 písm. b), když s ním pachatel může být jen srozuměn.⁴⁹

„Zdravotnickým pracovníkem“ ve smyslu § 140 odst. 3 písm. f) se rozumí zejména lékař nebo jiný zdravotnický pracovník podle zákona č. 20/1966 Sb., o péči

⁴⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1308.

⁴⁶ Tamtéž, str. 1308 – 1309.

⁴⁷ KUČHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H.Beck, 2009, str. 9.

⁴⁸ Srov. § 1 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících.

⁴⁹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1310.

o zdraví lidu.⁵⁰ Zdravotnickým pracovníkem je fyzická osoba, která vykonává odbornou zdravotnickou praxi v některém ze zdravotnických oborů, pro nějž v souladu se svým vzděláním získala způsobilost k výkonu povolání. Zdravotničtí pracovníci se obecně dělí na lékaře, zubní lékaře, farmaceuty a jiné zdravotnické pracovníky. Podle trestního zákoníku musí dojít k úmyslnému usmrcení zdravotnického pracovníka při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona. Jinou osobou se ve smyslu tohoto ustanovení myslí např. příslušník hasičského záchranného sboru, horské služby aj. Zdravotnická péče může být poskytována jak v terénu při zavolání rychlé záchranné služby, tak i v ambulanci nebo v nemocnici. Pachatelem zde může být kdokoliv, kdo nějakým způsobem a z nějakého důvodu nesouhlasí s prováděným zdravotnickým výkonem a chce mu zabránit. Z hlediska zavinění postačí eventuální úmysl a stejně i následek může být způsoben v eventuálním úmyslu podle § 15 odst. 1 písm. b), když s ním může být pachatel jen srozuměn.⁵¹

Vražda pro rasovou či národnostní příslušnost nebo pro politické či náboženské přesvědčení je jednání, které naplňuje okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Nejen Ústava, ale i řada mezinárodních a evropských úmluv a paktů, tvrdě odmítají jakoukoliv diskriminaci na základě rasy, náboženského vyznání či politického přesvědčení. „Lidskou rasou“ je označována skupina lidí, kterou spojuje dlouhodobý společný vývoj, v jehož průběhu se vlivem rozdílného prostředí vytvořily shodné morfologické a fyziologické znaky (barva pleti, barva a tvar vlasů, očí, rysy tváře, tvar lebky, nosu, atd.). „Etnickou skupinou“ se označuje historicky vzniklá skupina lidí, kteří údajně mají společný historický původ, rasový typ, jazyk, materiální a duchovní kulturu, mentalitu a tradice a obývají společné území. Etnická skupina se dá srovnat s pojmem „kmen“ „Národnost“ je příslušnost osoby k určitému národu, přičemž národ se chápe jako společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny, společná kultura a společné území a jehož členové mají také povědomí sounáležitosti s tímto společenstvím.

⁵⁰ KUCHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H.Beck, 2009, str. 9.

⁵¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, s. 1311 – 1312.

„Politické přesvědčení“ občana, jak je v komentáři k trestnímu zákoníku uvedeno, „souvisí se základním právem na sdružování vyplývajícím z čl. 20 LPS, podle kterého mají občané právo zakládat též politické strany a politická hnutí. Podle čl. 22 LPS zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti.“

„Vyznání“ je v komentáři definováno jako: „aktivní, ale i pasivní vztah k určitému konkrétnímu náboženství jako všeobecné teorii a výkladu světa podávanému určitou církví. V jiném smyslu je náboženství chápáno jako vztah člověka k transcendentní skutečnosti, k něčemu, co jej přesahuje a na čem je závislý, včetně souhrnu projevů této závislosti.“⁵²

Zavinění je u této okolnosti vyvozeno z důvodové zprávy, která zdůrazňuje, že tento čin může být motivován jak skutečnou, tak i domnělou rasovou, etnickou, národnostní nebo jinou příslušností ke skupině lidí.⁵³ Pachatel v tomto případě tedy jedná v přímém úmyslu z některé z těchto pohnutek, ale následek zde může být způsoben v eventuálním úmyslu.⁵⁴

„Opětovně“ pachatel spáchá trestný čin uvedený v § 140 odst. 1 nebo 2 v případě, že své jednání opakuje. Přitom nezáleží na tom, zda se předchozí nebo současné jednání dostalo pouze do stádia přípravy nebo pokusu. Není důležité ani to, zda už byl pachatel za takový čin pravomocně odsouzen či potrestán.⁵⁵ Za tuto přitěžující okolnost by se považoval i případ, kdy byl pachatel pro takový čin odsouzen, avšak hledí se na něj, jako by odsouzen nebyl. Z hlediska zavinění postačí ve vztahu ke znaku opětovně nedbalost.⁵⁶ Dříve se pod pojem „opětovně“ zařazovaly i případy pokračování, avšak současná judikatura konstatovala, že „znak opětovného spáchání činu nenaplňuje jeden pokračující trestný čin.“⁵⁷

Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí uvedl, že: „ Spácháním trestného činu vraždy zvlášť surovým způsobem se rozumí vražedný útok s extrémně vysokou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů

⁵² Tamtéž s. 1312 - 1313

⁵³ Důvodová zpráva k novému trestnímu zákoníku.

⁵⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, s. 1313.

⁵⁵ KUČHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H.Beck, 2009, 9 s.

⁵⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, s. 1314.

⁵⁷ Srov. R 12/1991

tohoto druhu. Tento znak představuje především ty okolnosti, které charakterizují použité násilí z hlediska vnějšího.⁵⁸ Konkrétně v tomto rozhodnutí se jednalo o jednání spočívající ve fyzickém útoku obviněného na jeho manželku, a to s úmyslem usmrtit ji. K útoku použil obviněný kuchyňský nůž o délce čepele 18,5 cm. Poškozená utrpěla celkem devět bodnořezných ran, která ji způsobila smrtelná zranění. K naplnění znaku zvláště surového provedení činu je třeba přihlížet především ke způsobu provedení činu, v tomto případě opakované a razantně se stupňující útoky vůči fyzické integritě poškozené (charakterizované větším počtem bodnořezných ran) trvající delší dobu a odehrávající se ve dvou fázích, které dosáhly ke smrtelným zraněním. Zvláště surový způsob spáchání tohoto činu je patrný i ze znaleckého posudku z oboru zdravotnictví a soudního lékařství, kde právě díky délce čepele a intenzitě útoku došlo při poranění v oblasti pravého nadbříšku (což byla pouze jedna z devíti bodných ran) k tomu, že bodnořezný kanál protínající celý jaterní lalok pronikl celým předozadním rozměrem dutiny břišní, jež byla provázena masivním vnitřním krvácením. Jde tedy o takové okolnosti, v důsledku nichž se způsob spáchání skutku zřetelně vymyká „běžným“ vražedným útokům, jež jsou podřazeny pod základní skutkovou podstatu trestného činu vraždy podle § 140 odst. 1 trestního zákoníku. Podle komentáře k trestnímu zákoníku jde o takový způsob útoku, který je spojen s ubíjením oběti a nápadnější devastací jejího těla (např. vražda provedená ukopáním nebo rozdupáním hlavy oběti anebo vražda provedená nejprve zasazením většího množství bodných ran a poté škrcením oběti, popř. Vražedný útok sekyrou, při které byla téměř oddělena hlava oběti od těla, přičemž oběti byly zasazovány i další rány do různých částí těla apod.) O takový způsob surového usmrcení by se nejednalo v případě, že by oběť pachatel usmrtil jednou bodnou ranou do srdce, jednou ranou sekyrou do hlavy oběti nebo zastřelením.⁵⁹ Aby byla naplněna okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby je rozhodující, jakým způsobem byl poškozený usmrcen. Pokud tedy dojde ke zvláště surovému způsobu jednání na již usmrceném poškozeném (např. rozkouskování jeho těla za účelem jeho odstranění), nebyla by naplněna okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby ve smyslu § 140 odst. 3 písm. i).⁶⁰ Za „zvláště trýznivý způsob“ je podle

⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn.: 6 Tdo 90/2005

⁵⁹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1314.

⁶⁰ KUČHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, str. 10.

výše zmíněného rozhodnutí nejvyššího soudu jednání pachatele, při kterém poškozený prožíval fyzické či psychické útrapy, které velmi citelně zasahují jeho celou osobnost. Tento znak představuje okolnosti spíše subjektivní povahy, charakterizující prožitky poškozeného. V našem případě vraždy byl naplněn tedy nejen znak jednání zvláště surovým způsobem, ale i zvláště trýznivým způsobem, který spočíval v tom, že poškozená byla po celou dobu útoku při vědomí, po zasedení prvních dvou ran se snažila uprchnout, ale obviněný ji zastoupil cestu a pokračoval v útoku. Je tudíž nepochybné, že musela prožívat nejen „fyzickou bolest vyvolanou poraněním břicha ale především silné psychické trauma vyvolávající pocit existenciální osamělosti, bezmocnosti a ztráty smyslu života a toto prožívání v době pokračujícího útoku proti ní znamenalo zcela mimořádnou intenzivní psychickou trýzeň, tedy mučivé útrapy.“⁶¹ Komentář k trestnímu zákoníku uvádí případy zvláště trýznivého způsobu jednání např. usmrcení vyhladověním nebo nedostatkem tekutin, pomalé usmrcování různými způsoby, kdy oběť je pomalu rdoušena či přiškrcována, topena ve vodě nebo oběť je řezána břitvou na různých částech těla až do vykrvácení apod.⁶²

Pokud pachatel spáchá trestný čin vraždy „v úmyslu získat pro sebe nebo jiného majetkový prospěch“, naplní tak okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby podle § 140 odst. 3, písm. j). Přičemž k získání takového prospěchu vůbec dojít nemusí, postačí zde úmysl získat majetkový prospěch. Vražda může být spáchána v případech, kdy se pachatel bude chtít zmocnit věci určité majetkové hodnoty, v případech dědictví, kdy usmrcením zůstavitele se stane pachatel dědicem,⁶³ anebo tzv. vraždy na objednávku, zejména tzv. podnikatelské vraždy.⁶⁴

„Ve snaze zakrýt jiný trestný čin“ je vražda spáchána tehdy, jestliže pachatel spáchal nějaký jiný trestný čin a po jeho dokonání dostal strach, že by ho poškozený či náhodný svědek mohl udat policii. Aby případnému udání pachatel zabránil, rozhodne se takovou osobu usmrtit.

„Ve snaze usnadnit jiný trestný čin“ je trestný čin vraždy spáchán tehdy, pokud k úmyslnému usmrcení poškozeného dojde v rámci přípravy, pokusu nebo již

⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn.: 6 Tdo 90/2005

⁶² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, s. 1315.

⁶³ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, s. 1315.

⁶⁴ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku

páchání jiného trestného činu. Pachatel si tedy vytváří příznivé podmínky ke spáchání jiného trestného činu nebo odstraňuje překážky, které mu brání v jeho dokonání.⁶⁵

„Za jinou zavrženíhodnou pohnutku“ je považována pohnutka, která je v rozporu s morálkou a svědčí o pachatelově neúctě k lidskému životu a jeho pohrdáním. V tomto smyslu se však nejedná o pohnutky, které mají podklad v přirozených citech člověka, jako je například žárlivost, afekt, dlouhodobá stresová situace apod. K naplnění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby ve smyslu § 140 odst. 3, písm. j) není potřeba zvláště zavrženíhodné pohnutky, která je podmínkou výjimečného trestu na doživotí, ale postačí pouze zavrženíhodná pohnutka. V případě, že se jedná o duševně narušeného či deviantního pachatele, nelze jeho pohnutku považovat za zavrženíhodnou ve smyslu § 140 odst. 3 písm. j), jelikož je dána jeho nemocí a chybí zde zavinění.⁶⁶

3.2 Zabití (§ 141)

Za významný zásah v rámci systematiky úmyslných usmrcení je nutno považovat zavedení nové privilegované skutkové podstaty trestného činu zabití (§141 odst. 1), která zní:

„Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.“⁶⁷

Jak už jsem výše uvedla, zákonodárce zařazením privilegované skutkové podstaty zabití do trestního zákoníku vyšel vstříc jak veřejnosti, tak i právním odborníkům, kteří už dlouhou dobu požadovali, aby méně typově závažné případy

⁶⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str. 1315.

⁶⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010, str 1316.

⁶⁷ Ustanovení § 141 odst. 1 zákona č. 40/2009, ve znění pozdějších předpisů.

úmyslného usmrcení byly odlišovány od trestného činu vraždy, a to z důvodu méně morálně zavrženíhodného jednání pachatele.⁶⁸

Toto ustanovení obsahuje ve vztahu k úmyslným usmrcením dvě kategorie privilegujících okolností. Jsou jimi jednání v silném rozrušení z omluvitelného hnutí mysli (tzv. afektdelikt) a jednání v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace).⁶⁹ I v zahraničních právních úpravách rozlišují mezi vraždou a jednáním méně škodlivém zařazením privilegované skutkové podstaty úmyslného usmrcení. Nová česká úprava se však od většiny zahraničních úprav v určitých ohledech liší. Evropské trestní zákony považují za privilegovaný typ úmyslného usmrcení afektdelikt, u kterého se předpokládá vyprovokování pachatele ze strany usmrcené osoby. V naší právní úpravě se jedná o „zavrženíhodné jednání poškozeného“, tedy o okolnost, která je na afektu pachatele nezávislá a sama o sobě postačí k subsumpci pod privilegovanou skutkovou podstatu.

Toto ustanovení chrání lidský život. Předmětem útoku je pouze živý člověk, kterým je dítě, které přestalo být lidským plodem až do okamžiku smrti v biologickém smyslu.

Objektivní stránka trestného činu zabití je charakterizována usmrcením člověka, ale na rozdíl od vraždy, musí být toto jednání spácháno v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Usmrcení člověka lze spáchat jak konáním, tak i opomenutím takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen. Nezáleží na tom, jakých prostředků bylo k usmrcení použito, zda šlo o jednání jednorázové nebo dlouhodobé, z toho důvodu je zabitím jak probodnutí, zastřelení, ale i dlouhodobé podávání jedu v malých dávkách.

Subjektivní stránka trestného činu zabití spočívá v úmyslném usmrcení jiného člověka. Postačí i úmysl eventuální. Jednání však musí směřovat k usmrcení člověka, kdy pachatel jedná v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli (tzv. afektdelikt) anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace).⁷⁰

⁶⁸ Srov. MUSIL, J., Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení, *Trestní právo*, 2004, č. 10, str. 10

⁶⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1325.

⁷⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010,

Pro lepší porozumění je třeba vysvětlit několik pojmů.

JUDr. Hořák afekt definoval takto: „Afekty jsou silné pocity (emoce), tzn. formy prožívání, kterými člověk reaguje na okolní i vnitřní podněty. Jde o reakce spontánní, subjektivní, které tvoří určitý protipól k reakci rozumové (intelektuální).“⁷¹ Tyto reakce rozdělil na tělesné projevy neboli somatické reakce a změny chování. Somatickými reakcemi jsou zvláštnosti mimiky (rozčilený výraz obličeje, pohyb očí a úst, atd.), zvláštnosti hlasového projevu (síla, tón hlasu, rychlost řeči), změny v prokrvení (zrudnutí, zblednutí), pocení, zvláštní gestikulace (např. zatínání pěstí) a také o vůli neovladatelné neurovegetativní projevy, jako je změna rytmu dechu, zvýšení či pokles krevního tlaku, bušení srdce, třas, skřípání zuby, apod. Jako typické projevy afektu uvádí smích a pláč. Změny chování jsou již ovlivnitelné vůlí pachatele. Hořák je dělí podle toho, zda je pro určitou afektivní reakci na straně subjektu charakteristický spíše pocit síly a převahy, či zda tato reakce naopak pramení z pocitu slabosti a ohrožení na tzv. afekty stenický (zlost, vztek, zuřivost) nebo astenický (strach, zoufalství, pocit pokoření).⁷² Judikatura nejvyššího soudu popsala silné rozrušení pachatele jako: „ duševní stav, v němž pachatel jak vnitřně, tak zpravidla i navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid, které ovlivňují jeho další jednání a projevují se v průběhu činu, a to bez ohledu na okolnost, zda se na takovém rozrušení podílí též nervová labilita či přímo duševní porucha pachatele (tzv. psychická predispozice), anebo jestli je příčinou silného rozrušení pouze vlastní strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí mysli pachatele“⁷³ Můžeme tedy shrnout, že silné rozrušení pachatele neboli afekt vede u pachatele k značnému zúžení vědomí a oslabení psychických zábran, neboť ovlivňuje jeho schopnost racionálně uvažovat. Mělo by se jednat o reakci pachatele na mimořádně vypjatou životní situaci, která je sice reakcí značně nepřiměřenou, avšak svým způsobem lidsky pochopitelnou. Účelem není ospravedlnit pachatelovo jednání, jelikož to zůstává stále trestuhodným a zavrženíhodným, ale je zde snaha, aby bylo přihlédnuto k afektivní reakci, v níž se pachatel trestného činu dopustil a tudíž na něj bylo hleděno shovívavěji, což právě odůvodňuje nižší trestnost takového jednání. Tohoto hodnotícího postupu využívá řada cizích jurisdikcí označovaný jako „reasonable man’s test“, který spočívá v uvážení samotného soudce. Ten musí racionálně zvážit,

str. 1325

⁷¹ HOŘÁK, J. Úmyslná usmrcení v afektu. Část 1. Trestní právo 2008, č. 10, str. 5 – 22.

⁷² HOŘÁK, J. Úmyslná usmrcení v afektu. Část 1. Trestní právo 2008, č. 10, str. 6.

⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 7 Tdo 793/2010

zda by se do takovéto situace mohl dostat rozumně smýšlející člověk, který jinak dodržuje veškeré zákonné i morální normy. Pachatel, který se dostane do stavu silného rozrušení by měl reagovat na extrémně zátěžovou a psychicky či sociálně neúnosnou situaci. Nesmí se však jednat o vlastní protiprávní či morálně zavrženíhodné jednání pachatele. Silné rozrušení může vzniknout u pachatele postupně, ale i náhle a prudce. Většinou se bude jednat o krátkodobý vztah, avšak u afektivních reakcí se může jednat o stav déle trvající (afekt protrahovaný či chronický).⁷⁴ Pod pojem „omluvitelné hnutí mysli“ zákonodárce řadí strach, úlek nebo zmatek pachatele. Strach je vystupňovanou obavou o svůj život nebo život blízkých osob, popř. o jinou vážnou újmu na zdraví.⁷⁵ Pachatel, který jedná z úleku nebo zmatku nemá možnost racionálního uvážení svého jednání. Reaguje na určitou bezprostřední situaci, a to v krátkém časovém intervalu, kdy se snaží odstranit zdroj domnělého ohrožení. Pachatel v tomto okamžiku jedná spontánně, bezmyšlenkovitě a velice zbrkle, avšak pachatel si musí být vědom, že svým úmyslným jednáním může poškozeného usmrtit a být s tímto následkem alespoň srozuměn.⁷⁶ Vylučují se tedy případy putativní nutné obrany a jednání z nedbalosti. Jinými omluvitelnými hnutími mysli mohou být např. soucit, žal nebo smutek.⁷⁷

Pokud pachatel jedná v důsledku „zavrženíhodného jednání poškozeného“ jedná se o tzv. provokaci. Jedná se o další privilegující znak trestného činu zabití. Trestní zákoník nevyžaduje, aby provokace trestnému činu bezprostředně předcházela. Postačí, je-li toto zavrženíhodné jednání příčinou pachatelova jednání a ten reaguje na jeho následky, které v určité podobě přetrvávají. Takovým následkem může být i silný pocit křivdy.⁷⁸ Nejvyšší soud se vyjádřil takto: „Pokud jde o podmínku spočívající v předchozím zavrženíhodném jednání poškozeného, negativní charakter tohoto provokujícího jednání poškozeného a jeho míra musí být v odpovídajícím poměru ke značnému významu objektu skutkové podstaty zločinu zabití, jímž je lidský život. Mělo by tedy jít o úmyslné jednání poškozeného, které je mimořádně zlé, zraňující, ponižující nebo hrozící způsobením závažné újmy na právech. Přitom ve smyslu § 141 odst. 1 tr. zákoníku jde o takové předchozí

⁷⁴ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 10/2009, str. 62 – 63.

⁷⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1328.

⁷⁶ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 10/2009, str. 64.

⁷⁷ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1328.

⁷⁸ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 10/2009, str. 62 – 63.

zavrženíhodné jednání, jehož se dopustil právě poškozený, který byl předmětem útoku pachatele trestného činu zabití, nikoli někdo jiný nebo neznámý.⁷⁹ Za toto jednání se považují násilné útoky proti fyzické integritě, ale i týrání a ponižování psychické. Jedná se o závažné útoky na lidský život, zdraví, svobodu a důstojnost (např. sexuální zneužívání, mučení, domácí násilí, šikana, vydírání, sousedský teror aj.) Aby pachatel jednal v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, nemusí být současně ve stavu silného rozrušení nebo v jiném obdobném stavu. Trestní zákoník zde vyžaduje pouze příčinnou souvislost mezi předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného, a následným jednáním pachatele, aniž by přihlížel k vlastnímu stavu mysli pachatele. Z toho vyplývá, že jednání pachatele, který v rozhodné době nebude v silném rozrušení a dokonce bude v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného jednat s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude posuzováno jako trestný čin zabití ve smyslu § 141 odst. 1. V případě zavrženíhodného jednání poškozeného, které spočívá v útoku proti majetku, bude jednání pachatele posuzováno podle § 141 pouze za předpokladu, že škoda na majetku je natolik závažná, že představuje existenční ohrožení postižených osob (ožebračení, ztráta sociální jistoty, ztráta domova), anebo jde-li současně o výrazný zásah do osobní sféry (úmyslné zdemolování vybavení domácnosti, zabití či utýrání domácích či hospodářských zvířat). Za zavrženíhodné jednání dle § 141 odst. 1 nelze považovat verbální útoky ve formě nadávek, stejně tak strkanice, povalení na zem nebo políčky.⁸⁰ Jednání ve smyslu § 141 odst. 1 nelze zaměňovat s vybočením z mezí nutné obrany. Jedná se o jakýsi druh odplaty, jenž je lidsky pochopitelný.⁸¹ Zavrženíhodné jednání poškozeného nesmí být v žádném případě vyprovokováno pachatelem. V takovém případě by se již nejednalo o privilegovanou skutkovou podstatu zabití.⁸²

Privilegovaná skutková podstata zabití je k trestnému činu vraždy ve vztahu speciality, jednočinný souběh je tudíž vyloučen.⁸³

⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.

⁸⁰ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1328.

⁸¹ HOŘÁK, J. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 10/2009, str. 62 – 63.

⁸² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1328.

⁸³ KUČHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, str. 18.

V 141 odst. 2 jsou upraveny kvalifikační okolnosti k privilegované skutkové podstatě. Rozsah okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby je zde omezen s ohledem na specifika tohoto deliktu pouze na těžší následek a ochranu více ohrožených osob.⁸⁴

§ 141 odst. 2:

„Odnětím svobody na pět až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá – li čin uvedený v odst. 1

- a) na dvou a více osobách,
- b) na těhotné ženě
- c) na dítěti mladším patnácti let.

Příprava trestného činu zabití podle § 141 není trestná, neboť její trestnost není u tohoto trestného činu stanovena“.⁸⁵

3.3 Vražda novorozeného dítěte matkou (§ 142)

Skutková podstata trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou je ve vztahu k trestnému činu vraždy privilegovanou skutkovou podstatou, kterou obsahoval i trestní zákon z roku 1852, dále také trestní zákon z roku 1950 a trestní zákon z r. 1961. Vzhledem k tomu, že se právě v z. č. 140/1961 Sb. tato skutková podstata v praxi velice osvědčila, převzal ji i nový trestní zákoník, a to v naprosto identické podobě. V názvu se ponechal pojem vražda, ač by se více hodil název „zabití novorozeného dítěte matkou“, a to s přihlédnutím ke stavu matky - „rozrušení způsobené porodem“, které je vyžadováno pro aplikaci této skutkové podstaty.⁸⁶

⁸⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 483.

⁸⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1330.

⁸⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1331.

V trestním zákoníku je trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou upraven v § 142:

„Matka, která v rozrušení způsobené porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozené dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let“.⁸⁷

Objektem trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou je život novorozeného dítěte. Novorozeným dítětem se rozumí dítě od počátku porodu, a to i v případě, že ještě neopustilo matčino tělo.⁸⁸ Za počátek porodu lze pro účely trestního práva považovat již tzv. první dobu porodní (doba otevírací), která se počítá od prvních pravidelných děložních kontrakcí, končí plným rozvinutím, zánikem branky, kdy se spojí děložní dutina a pochva v jedinou trubici. V případě, že je potřeba použít císařský řez, lze za počátek porodu považovat zahájení lékařského výkonu.⁸⁹

Aby byly naplněny obecné znaky pachatele trestného činu musí trestný čin spáchat fyzická osoba, která dovršila patnáctý rok věku a v době spáchání činu byla přičetná. V případě vraždy novorozeného dítěte matkou je však zapotřebí dalšího znaku, který musí pachatel splňovat, a to, že se musí jednat o matku oběti. Matka zde vystupuje v pozici tzv. konkrétního subjektu.⁹⁰ § 142 se aplikuje i na případy, dopustí-li se matka vraždy novorozeného dítěte jako spolupachatel, návodce či pomocník.⁹¹

Úmyslné usmrcení novorozeného dítěte se trestá mírněji, za podmínek, že se ho dopustí matka při porodu nebo bezprostředně po něm v rozrušení způsobeném porodem. Obě podmínky musejí být splněny zároveň. V případě, že by byla splněna pouze jedna z nich, jednání by bylo posuzováno jako vražda dle § 140 nebo zabití dle § 141.

⁸⁷ Ustanovení § 142 zákona č. 40/2009, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁸ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1332.

⁸⁹ KUČTA, J. a kol. Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : zvláštní část. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2009, str.12..

⁹⁰ KUČERA, J., Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. Trestněprávní revue, č. 5/2003, str. 140.

⁹¹ KUČTA, J. a kol. Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : zvláštní část. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2009, str.18.

K naplnění subjektivní stránky trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou je třeba úmyslu, a to alespoň eventuálního. Zvláštní místo mezi znaky subjektivní stránky má v případě tohoto trestného činu „rozrušení způsobené porodem“. Jedná se o zvláštní znak trestného činu podle § 142 a není možné ho zaměňovat s obecnými podmínkami trestní odpovědnosti, vyjádřenými v ustanoveních o nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti.⁹² Definici „rozrušení způsobené porodem“ obsahoval již komentář trestního zákona z roku 1980, který vycházel z tehdejší judikatury Nejvyššího soudu. Od této doby je tato definice opisována do komentářů, učebnic, ale i znaleckých posudků. „Rozrušení způsobené porodem je změněný duševní stav, který má původ ve fyziologických procesech vyvolaných porodem a který oslabuje vůli rodičky a její odolnost vůči různým vnějším a vnitřním podnětům a brzdí plné rozvinutí mateřského pudu. Toto rozrušení musí být způsobeno porodem, a nemůže tedy jít o jiné rozrušení vyvolané jinými příčinami.“⁹³ Je zapotřebí rozlišovat mezi rozrušením způsobeným porodem ve smyslu § 142 a rozrušením způsobeným z pohledu lékařského či porodnického. Už samotný porod je pro rodičku psychicky náročnou situací a značné rozrušení se zde objevuje automaticky. Aby však došlo k naplnění znaku rozrušení způsobené porodem z pohledu privilegované skutkové podstaty vyžaduje se vznik mimořádného duševního stavu u rodičky v posuzovaném případě, přičemž mimořádnost se posuzuje ve vztahu k běžnému stavu „průměrné“ rodičky rodící za obdobných podmínek. V tomto ohledu je třeba pojem rozrušení způsobené porodem vykládat jako vyšší stupeň rozrušení, které je typické např. pro stavy komplikující porod. Pro posouzení otázky, zda matka jednala v rozrušení způsobeném porodem, je rozhodujícím podkladem posudek znalce z oboru zdravotnictví, odvětví gynekologie a porodnictví. Vzhledem k tomu, že se však jedná o otázku právní, jediný, kdo je oprávněn učinit závěr o existenci či neexistenci rozrušení způsobeného porodem jakožto znaku skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou je pouze orgán činný v trestním řízení, tedy příslušný soud. Znalci pouze zodpovídají a objasňují odborné otázky, ze kterých poté soud vychází a následně rozhoduje, zda došlo či nedošlo k naplnění znaku skutkové podstaty trestného činu. Je také důležité

⁹² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1332.

⁹³ Např. KUČERA, J., Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. Trestněprávní revue, č. 5/2003, str. 141.

určení počátku a konce takového rozrušení. Je všeobecně přijímán názor, že za počátek je považován začátek porodu. Určení konce je již značně obtížné, vzhledem k individuálnosti každého případu. Toto posouzení je zpravidla ponecháno na znalcích. Zpravidla však stav rozrušení končí nejpozději usnutím rodičky.

V případě, že těhotná žena již před porodem pojala úmysl zbavit se vraždou svého novorozeného dítěte, které pak při porodu nebo bezprostředně po něm úmyslně usmrtí, avšak v rozrušení způsobeném porodem, nevylučuje se, aby bylo toto jednání posouzeno jako trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou. Musí zde být splněny veškeré předpoklady a tyto musí být hodnoceny s mimořádnou pečlivostí. Jedním z nejdůležitějších předpokladů je to, pokud nepříznivé zážitky, pro něž se rozhodla již v době těhotenství dítě usmrtit, vystupňovaly rozrušení způsobené porodem.⁹⁴

Tyto privilegující znaky prospívají pouze matce samotné. V případě, že matku někdo navedl nebo ji pomohl realizovat usmrcení jejího novorozeného dítěte, a to i za splnění okolností uvedených v § 142, spáchá tato osoba návod nebo pomoc k trestnému činu vraždy podle § 24 odst. 1 písm. b) nebo c), § 140.⁹⁵

Objektivní stránka tohoto trestného činu je naplněna, dojde-li k usmrcení novorozeného dítěte při porodu nebo bezprostředně po něm, a toto jednání může být jak aktivní v podobě určitého konání (např. udušení zardoušením, ucpání dýchacích otvorů), tak pasivní v podobě opomenutí ve smyslu § 112 trestního zákoníku, tedy musí jít o opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů v době činu povinen (např. matka po porodu dítě úmyslně neošetří).⁹⁶

Pro správnou aplikaci této skutkové podstaty je třeba přesné vymezení doby „při porodu“ a „bezprostředně po něm“. Komentář k trestnímu zákoníku vymezuje dobu „při porodu“ jako dobu od okamžiku počátku porodu až do okamžiku jeho ukončení.⁹⁷ Kuchta se ve své učebnici přiklání ke stejnému názoru a zároveň uvádí, že za počátek porodu lze pro účely trestního práva považovat již tzv. první dobu porodní (doba otevírací).⁹⁸ S těmito názory se však neztotožňuje JUDr. Kučera, který

⁹⁴ KUČERA, J., Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*, č. 5/2003, str. 141.

⁹⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 1332.

⁹⁶ KUČERA, J., Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*, č. 5/2003, str. 140

⁹⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1332.

⁹⁸ KUČTA, J. a kol. *Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : zvláštní část*. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2009, str.12.

se domnívá, že považovat za počátek porodu, ve smyslu tohoto ustanovení, první dobu porodní je chybné. Dobu „při porodu“ chápe celou dobu jeho trvání s tím, že fyziologicky připadá vražda novorozence do úvahy až od doby, kdy alespoň jeho část opustí tělo matky. Pro účely skutkové podstaty vraždy novorozeného dítěte matkou tedy pokládá za počátek porodu počátek druhé doby porodní, okamžik, kdy dítě začíná opouštět tělo matky. Ve svém článku odkazuje zároveň na názor Tesaře, který uvádí, že dobou „při porodu“ je nutno rozumět i dobu, kdy dítě opouští a opustí matku a dokud není porozeno lůžko. Neboť i kdyby byl již pupečník přetržen a lůžko nebylo porozeno, nelze porod pokládat za ukončený.⁹⁹

Pro vymezení doby „bezprostředně po porodu“ je rozhodné trvání stavu rozrušení způsobené porodem. Minulý trestní zákon uváděl slovní spojení „hned po něm“, což nový trestní zákoník nahradil slovním spojením „bezprostředně po něm“. Vycházel z toho, že stav rozrušení způsobené porodem závisí na individuálním posouzení, jelikož u každé ženy může takový stav trvat jinou dobu. Je tedy potřeba, aby tato doba, po kterou stav rozrušení přetrvává, byla zjištěna na podkladě znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví porodnictví a gynekologie. Pojem „bezprostředně“ tak lépe než pojem „hned“ umožňuje navázat časové hledisko na stav matky jednající v rozrušení způsobeném porodem.¹⁰⁰ Tato doba rozrušení je většinou vymezována v rámci hodin, ale ve výjimečných případech může trvat i několik dní. Zásadně se vychází z toho, že rodička vyčerpaná porodem zpravidla usne, čímž dojde ke zklidnění nervové soustavy, a rozrušení porodem způsobené tak pomine.¹⁰¹

⁹⁹ KUČERA, J., Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*, č. 5/2003, str. 144.

¹⁰⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2010, str. 1332

¹⁰¹ KUČERA, J., Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. *Trestněprávní revue*, č. 5/2003, str. 144.

4 Úmyslná usmrcení z pohledu kriminologie

V předchozích kapitolách jsem se zabývala úmyslnými usmrceními z hlediska vědy trestního práva, které zkoumá především normativní definice trestných činů, které spadají do systematiky úmyslných usmrcení a dále podmínky pro nastoupení trestněprávní zodpovědnosti za jeho spáchání. Kriminologie bývá všeobecně označována jako nauka o kriminalitě neboli zločinnosti, jelikož je odvozena od latinského slova *crimen* – zločin a řeckého *logos* - učení, nauka. Určení předmětu kriminologie záleží na tom, jak definujeme zločin neboli kriminalitu. V případě tzv. legálního (právního) pojetí kriminality se zločinem myslí pouze to, co upravuje trestní právo. Sociologické pojetí však do kriminality zahrnuje i takové sociálně patologické jevy, jejichž výskyt sice ještě nemusí být regulován trestním právem, ale přesto již s trestnou činností úzce souvisí, předchází jí nebo ji podmiňují (např. konzumace drog, alkoholismus, prostituce). Bez ohledu na výše zmíněné pojetí kriminality, kriminologii lze definovat jako: „Společenskovědní disciplínu, zabývající se jak jednotlivci (pachatelem, obětí, orgánem trestní justice, apod.), tak společností jako celkem i sociálními skupinami, které ji tvoří (např. preventivní programy určené pro konkrétní sociální komunity, statistické analýzy zahrnující vybrané regiony nebo celé státní území). Další její významnou charakteristikou je to, že na rozdíl od jiných vědních disciplín, např. trestního práva, se jedná o vědu empirickou, tzn. zaměřenou na poznávání reálných jevů a okolností souvisejících s kriminalitou, s vyloučením vědomých hodnotících postupů a z nich odvozených stanovisek.“¹⁰² Úkolem kriminologie je poskytovat objektivní poznatky o podstatě kriminality, jejich příčinách a metodách prevence.

Úmyslná usmrcení jsou zařazena do násilné kriminality. Násilí je ve společnosti věnována velká pozornost, jelikož tento jev ohrožuje právo občanů na osobní bezpečnost a vyvolává v lidech strach, a tak negativně ovlivňuje kvalitu jejich života. Hartlovi definují násilí jako: „Uplatňování síly k překonání odporu, obvykle provázené nepřátelstvím a hněvem“.¹⁰³ V kriminologii se pojem násilí spíše spojuje s pojmem agrese. Někdy se hovoří o kriminální agresi, a to z toho důvodu, jelikož ne každé agresivní chování je postihováno trestním zákonem. Kriminální agresi lze

¹⁰² KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005, str. 1.

¹⁰³ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2010, str. 333.

definovat jako: „Chování subjektu, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním právem, při němž subjekt užívá fyzické síly nebo hrozby fyzickou silou, často s cílem poškodit nebo destruovat objekt činnosti.“¹⁰⁴ Do násilné kriminality spadá celá řada závažných trestných činů, jejichž společným znakem je fyzické poškození či usmrcení oběti nebo alespoň záměr takový následek způsobit.

Legislativní pojmosloví jednotlivých trestných činů úmyslného usmrcení se v určitých státech liší. Z toho důvodu zde vznikl problém při porovnávání kriminálních statistik v jednotlivých státech. Kriminologická literatura tak začala používat pojem „homicide“, kterým se rozumí úmyslné usmrcení člověka jiným člověkem.

Vzhledem k tématu mé práce, dále s přihlédnutím k tomu, že trestný čin zabití je úplně novou skutkovou podstatou a vzhledem k tomu, že kriminologie vychází z dlouhodobých poznatků, což má v dnešní době v České republice za následek nedostatek kvalitních podkladů pro hodnocení tohoto trestného činu, zaměřím se proto pouze na kriminologické aspekty vraždy.

Za poslední čtyři roky počet vražd spáchaných v České republice mírně poklesl, což dokazují policejní statistické údaje. V roce 2008 bylo zjištěno 202 vražd, v roce 2009 181 vražd, v roce 2010 173 vražd a v roce 2011 172 vražd. Konkrétně v roce 2011 bylo zjištěno 108 vražd motivovaných osobními vztahy, 11 loupežných vražd, 4 vraždy na objednávku, 3 sexuální vraždy, 1 vražda novorozence dítěte matkou a 45 ostatních vražd. V oblasti odhalování a vyšetřování zvláště závažné násilné trestné činnosti byly zaznamenány nové trendy v páčání této trestné činnosti, a to jak na úrovni celorepublikové, tak i regionální. Došlo především k nárůstu vražd, které jsou páčány brutálním způsobem na seniorech nebo rodičích. Pachatelé jsou mladiství nebo osoby blízké věku mladistvého v příbuzenském poměru s obětí. Ve většině případů se jedná o získání finančních prostředků, které mají být užity na nákup drog, krytí dluhů nebo jiných finančních závazků.¹⁰⁵

¹⁰⁴ KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, str. 379.

¹⁰⁵ *Statistické přehledy kriminality* [online]. Praha: Policejní prezídium ČR, [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <<http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>>.

4.1 Klasifikace vražd

Snahou většiny autorů kriminologické literatury bylo rozdělit vraždy podle motivů, na základě kterých pachatel jednal. Zapletal ve své publikaci rozdělil úmyslná usmrcení podle dominujícího motivu na vraždy motivované:

- žárlivostí,
- mstou, nenávisť,
- zjištěností,
- vyhnutím se trestní odpovědnosti,
- dosažením sexuálního uspokojení,
- odstraněním nepohodlné osoby,
- jinak.¹⁰⁶

Zcela podrobnou klasifikaci úmyslných usmrcení poskytli badatelé NCAVC FBI Douglas a kol., kteří odlišili čtyři hlavní typy vražd a řadu subtypů:

1. Vražda jako kriminální podnikání
 - 1.1. smluvní vražda
 - 1.2. gangem motivovaná vražda
 - 1.3. vražda v kriminální konkurenci
 - 1.4. vražda v rámci únosu
 - 1.5. vražda za účelem ovlivnění produkce (obchodní)
 - 1.6. drogová vražda
 - 1.7. vražda za účelem získání pojistky nebo dědictví
 - 1.7.1. vražda pro individuální profit
 - 1.7.2. vražda pro komerční profit
 - 1.8. vražda doprovázející jiný závažný zločin (felony murder)
 - 1.8.1. nerozlišující vražda – plánovaná před spácháním majetkového trestného činu
(loupeže) bez konkrétně vybrané oběti
 - 1.8.2. situační vražda – neplánovaná před spácháním majetkového deliktu, v panice
2. Vražda z osobních důvodů

¹⁰⁶ ZAPLETAL, J. Úmyslná usmrcení. Praha, VÚK, 1980, č. 5, s. 28.

- 2.1. erotomanií motivovaná vražda – motivovaná fantaziemi romantické lásky nebo duchovní symbiózy
- 2.2. domácí vražda
 - 2.2.1. spontánní
 - 2.2.2. inscenovaná
- 2.3. vražda v konfliktu/sporu
- 2.4. vražda autority
- 2.5. vražda ze msty
- 2.6. vražda nespecificky motivovaná
- 2.7. extremistická vražda
 - 2.7.1. vražda z politického extremismu
 - 2.7.2. vražda z náboženského extremismu
 - 2.7.3. vražda ze sociálně-ekonomického extremismu
- 2.8. vražda ze soucitu/hrdinství
 - 2.8.1. vražda ze soucitu – ve snaze „pomoci“ trpící oběti
 - 2.8.2. vražda z hrdinství – ve snaze „zachránit“ oběť z ohrožení, které pachatel vyvolal, aby se mohl projevit jako hrdina
- 2.9. vražda rukojmí
- 3. Sexuální vražda
 - 3.1. organizovaná sexuální vražda – spáchaná psychicky organizovaným pachatelem
 - 3.2. dezorganizovaná sexuální vražda – spáchaná psychicky dezorganizovaným pachatelem
 - 3.3. smíšená sexuální vražda – místo činu jeví známky organizovanosti i dezorganizovanosti
 - 3.4. sadistická vražda
- 4. Vražda ze skupinových důvodů
 - 4.1. kultovní vražda
 - 4.2. extremistická vražda
 - 4.2.1. extremistická vražda spáchaná polovojskovou skupinou
 - 4.2.2. extremistická vražda rukojmí

4.3. vražda spáchaná pro skupinové vzrušení¹⁰⁷

Pro kriminologii jsou také důležitá homicidia páchané trestně neodpovědnými pachateli z důvodu nepřičetnosti, tedy psychotiky. Ta se dělí na:

1. psychotická – typická častá brutalita, častější užití „brutalizujícího“ nástroje (sekyry či mačety), blízký vztah mezi pachatelem a obětí, bizarní motivace, v níž se často jako dominující motiv objevuje snaha „chránit“ oběť před nepřátelským okolím, netečnost k činu.
2. nepsychotická.¹⁰⁸

Dalším významným dělením je dělení mnohonásobných vražd, které jsou páchany jedním pachatelem v závislosti na časových parametrech jeho činnosti. Autory tohoto dělení jsou Holmes, R. M. a Holmes, S. T. a vraždy dělí na:

1. masová homicidia (mass murder) – pachatel zabije v jeden okamžik na stejném místě minimálně tři oběti. Mezi vraždami pachatel emocionálně „nevychladá“
2. sériové vraždy (seriál murder) – pachatel postupně za sebou, po dobu delší než 30 dnů, zabije na různých místech minimálně tři oběti. Mezi vraždami se pachatel vždy emocionálně zklidní, „vychladne“
3. vražedný „tah“ nebo „záchvatové“ vraždy (spree murder), kdy pachatel při páchání jiné závažné trestné činnosti (zejména loupeží) zabije alespoň tři oběti v průběhu 30 dnů. Tento typ vražd je kombinací obou předchozích. Pachatel se mezi činy emočně nezklidňuje, ale vraždí na různých místech.¹⁰⁹

¹⁰⁷ KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005. Str. 389.

¹⁰⁸ Tamtéž str. 390

¹⁰⁹ Tamtéž str. 390

4.2 Jednotlivé typy vražd a jejich vymezení

Různé klasifikace homicidií nabízejí nespočet druhů vražd, dělené podle motivu, na základě kterého byly spáchány. V této podkapitole se zaměřím na hlavní typy vražd a pokusím se je blíže vymežit. Vzhledem k tomu, že se již nějakou dobu zajímám o sériové a sexuální vraždy, zařadila jsem je z tohoto důvodu na přední místo této podkapitoly a věnuji se jim o něco podrobněji než ostatním vraždám.

4.2.1 Sériové vraždy a osobnost sériového vraha

Již několikrát jsem se v literatuře i v médiích setkala s chybným označením sériového vraha, kdy byl pachatel, který zavraždil více osob, označen jako masový vrah. Možná je to i tím, že do začátku osmdesátých let se pro několikanásobné vrahy používal jediný název, a to právě masoví vrazi. Pro laika je toto dělení pochopitelně nedůležité, ale pro kriminology, kriminalisty, psychology, právníky a jiné odborníky, jejichž práce se určitým způsobem vztahuje k takové osobě, je zásadní informací, zda se jedná o sériového či masového vraha. Jedná se o dva zcela odlišné typy pachatelů, a to zejména z hlediska odlišnosti jejich psychologického profilu, ale i z hlediska motivu, který je k vraždě vedl. Stejně tak se liší i vraždy sériové a masové, a to zejména ve způsobu jejich provedení a v prostředcích, které k vraždě pachatel použije. Jak už bylo výše uvedeno, o masovou vraždu se jedná tehdy, pokud pachatel zavraždí na jednom místě v krátkém časovém intervalu několik osob. Jedná se například o pachatele, který vnikne do veřejně přístupného prostoru a postřílí co nejvíce lidí. Známým masovým vrahem se stal např. Charles Manson. Masový vrah vždy útočí na větší skupinu lidí a používá střelnou zbraň nebo dýku. Ve většině případů se masový vrah po spáchání svého činu nechá zatknout policií nebo spáchá sebevraždu. Další typ několikanásobného vraha je tzv. spree killer, který spáchá několik vražd na různých místech, ale ve velmi krátkém časovém úseku. Známý spree killer je Howard Unru, který cestou přes náměstí v New Jersey začal kolem sebe střílet a zabil 13 osob. V průběhu dalších dvaceti minut pokračoval v tomto zabíjení na odlišných místech.

O sériové vraždy se jedná tehdy, pokud pachatel několika vraždami usmrtí více osob a mezi těmito vraždami jsou delší časové intervaly, kdy z pachatele opadne

vzrušení z předchozí vraždy. O sériovém vrahovi se většinou mluví, spáchá-li více než tři vraždy.¹¹⁰

Kuchta ve své učebnici odkazuje na Holmese a DeBurgera, kteří rozlišili čtyři základní typy sériových vrahů:

1. Vizionářský typ vraha trpící silně poruchovým kontaktem s realitou, který bývá považován za psychotického a může vraždit pod vlivem sluchových či vizuálních halucinací. Nemá žádný ideální typ oběti a jeho činy nejsou ve vztahu k sexu. Jediným spojujícím článkem mezi ním a jeho obětí je společně sdílené místo ve stejném čase. Místo činu bývá dezorganizované.
2. Misionářský typ vraha zabíjí ty osoby, které podle jeho názoru zaslouží ukončit život, které jsou podle něj nežádoucí. Jeho oběti spojuje např. rasa, sexuální orientace, způsob obživy (např. prostituce) nebo života. Ani jeho činy nemají vztah k sexu. Místo činu bývá organizované.
3. Hédonistický typ vraha, který se rozpadá do tří subtypů: vraha z vilnosti (lust killer), vraha vyhledávajícího vzrušení (thrill killer) a vraha hledajícího komfort (komfort killer). Vrah z vilnosti je typickým sexuálním vrahem usilujícím výhradně o sexuální uspokojení. Vrah vyhledávající vzrušení je zaměřen na samotný proces usmrcení oběti, ten mu přináší žádoucí vzrušení. Oba tyto vrazi mají svůj ideální typ oběti, který se zpravidla řídí některými výraznějšími charakteristikami vzhledu, svým činem odehrávají své fantazie a místa jejich činů bývají organizovaná. Vrah vyhledávající komfort očekává zisk peněz či nějakých materiálních hodnot a zabíjí obvykle známou či blízkou osobu. Do této kategorie jako zvláštní subtyp spadá nájemný vrah. Ten se ovšem orientuje na neznámé oběti. Místo činu bývá organizované.
4. Typ orientovaný na moc či ovládání (power/control killer) zabíjí z řady důvodů, které se však vždy vztahují k potřebě moci a dominance. Oběť ovládá fyzickou silou či manipulacemi. Typicky sleduje potencionální oběti a vyhledává jejich určitý typ. Místo činu bývá organizované.¹¹¹

¹¹⁰ BOURGOIN, S., Bestiální vrazi, 1994, NAVA.

¹¹¹ KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005, str. 394.

Podle toho zda se jedná o organizované místo činu nebo deorganizované se dělí sérioví vrazi na organizované a deorganizované vrahy. V případě organizovaného sériového vraha vycházíme z místa činu, které naznačuje, že se pachatel v průběhu páchaní trestného činu ovládal. Tělo oběti bývá pečlivě skryté, na místě činu je zanecháno minimum stop, a zbraň, kterou byl zločin spáchán, chybí. U deorganizovaného sériového vraha je na první pohled patrné, že jednal pod velkým psychickým tlakem, což se odráží na místě činu. Tělo oběti i zbraň zůstávají neskryté na místě činu nebo v jeho blízkosti a celkově lze nalézt větší množství stop.¹¹²

Sériový vrah si své oběti vybírá. Většinou se jedná o náhodný výběr oběti, aniž by se s ní v předchozí době setkal. Jedná se však o často stejné typy osob, které mu někoho připomínají. Abychom mohli porozumět sériovému vrahovi a najít důvod jeho vraždění, je třeba se zaměřit už na jeho dětství, jelikož kvalita působení rodiny je důležitým faktorem ve vývoji dítěte. Ve většině případů sérioví vrazi pocházejí z nefunkční rodiny, kde se objevovaly časté hádky, násilí, užívání drog či alkoholu nebo se sami stali obětí zneužívání. To vše může vést člověka k totální izolaci ve společnosti, kterou považuje za nepřátelskou entitu. Takový člověk se čím dál více izoluje, podceňuje se a společnost odmítá z přesvědčení, že se ho lidé straní. Okolí ho popisuje jako klidného, příjemného člověka, který si nechává své pocity pro sebe. V průběhu dospívání by takový člověk mohl spáchat akty voyerismu nebo fetišismu, které nahrazují jeho neschopnost mít normální sexuální vztahy se ženami. Jiný typ jedince, který se uzavírá před společností, je člověk, který se chová nepřátelsky ke svému okolí. Takového člověka jeho okolí popisuje jako buřiče, provokatéra, manipulátora, egoistu. Hledá způsob, jak by se pomstil společnosti a potrestal ostatní, kteří se cítí dobře. Velké procento vyslychaných sériových vrahů mělo nějakého zločince v rodině nebo předky s psychiatrickou minulostí. Zcela běžným bylo také časté stěhování rodiny z místa na místo. Značná část sériových vrahů byla v dětství poslána do dětských domovů, polepšoven nebo do psychiatrických zařízení, přičemž většina z nich trpěla mentálními poruchami od nejútlejšího dětství. Velice často zastávala dominantní postavení v rodině matka, jelikož otec rodinu velmi brzy opustil. Tady bych ráda uvedla malou část z případu Eda Geina (amerického sériového vraha), jehož vraždění inspirovalo k zfilmování řady hororů. Edův otec byl alkoholik a brzy zemřel. Spolu s bratrem ho vychovávala pánovitá matka, která byla

¹¹² Tamtéž str. 395

velmi nábožensky založená a své syny chránila od hříchu tím, že se museli vzdát žen a nutila je tvrdě pracovat na jejich farmě. Po smrti svého bratra i své matky začal Ed vykopávat mrtvoly. Kostí a kůže používal na výrobu různých předmětů a orgány si skladoval v ledničce pro pozdější konzumaci. Na tělech se dopouštěl nekrofilie. Nakonec vykopal i tělo své matky. Později už mu vykopané mrtvoly nestačily a rozhodl se, že potřebuje čerstvá těla. Uvádí se, že důvody jeho chování byla současná láska k matce a nenávist k starším ženám. Většina obětí byla hodně podobná právě jeho matce.

Sérioví vrazi žijí od dětství ve dvou světech. Prvním je reálný život a druhým je vysněný život, ke kterému se obracejí v důsledku neuspokojeného života v rodinách a který je plný násilí a mísí se v něm představy o sexu a smrti. Nejde však o jakýsi únik do lepšího světa, ale dochází zde k identifikaci dítěte s agresorem. Tyto představy jsou postupem času dokonalejší, více promyšlenější a je otázkou času, kdy je daná osoba zrealizuje. Po spáchání první vraždy mají tak silný pocit vzrušení, že musí se neustále zaobírat představami o svém činu. Jakmile tento pocit vzrušení začne opadávat, pocítí vrah potřebu zažít tento pocit znovu a svůj čin zopakuje. Takto to jde pořád dokola akorát s tím rozdílem, že každá další vražda je spojena s menší rozkoší a pomalu se toto vraždění stává vrahovou rutinou. Řekla bych, že jde o podobnou situaci jako v případě drogově závislého. S první dávkou se dostává neskutečná euforie, která se s každou další dávkou zmenšuje, až se nakonec stane nutností. Pokud chce závislý znovu pocítit euforii, musí zvýšit dávku, jelikož ta běžná už mu nestačí. Stejně tak je to i u sériového vraha. Snaží si znovu připomenout ten pocit, který měl při první vraždě. Jeho další jednání bude proto více nápaditější a použije větší brutality.

Své zločiny připravuje s velkou pečlivostí, organizuje je do nejmenších detailů, aby se vyhnul jakékoliv chybě. Sériový vrah si myslí, že nikdy nebude dopaden. Vyznačuje se velmi vysokou inteligencí, avšak zajímavé je, že i takto inteligentní jedinci často nedokončili školní docházku a jejich výsledky byly žalostné. Co se týká sexuálních zkušeností, sérioví vrazi většinou do spáchání vraždy nemají žádné zkušenosti. Ve svém životě se několikrát setkali s odmítnutím, což u sériového vraha většinou vede k nenávisti k ženám. V případě násilného útoku na ženu se tedy může jednat o to, že vrah se předem domnívá, že jinak než násilím ženu nezíská. Sériový vrah už zabíjení nezastaví. Přestane pouze v případě, že je zatčen, zabit nebo spáchá sebevraždu. Avšak k sebevraždě přistupují sérioví vrazi minimálně. Pokud už

je zatčen, sériový vrah přiznává i zločiny, které nespáchal. Je to vysvětlováno jejich vysokým egem a touhou po slávě, jelikož sériový vrah je na svá „díla“ patřičně hrdý. Málokdy svého jednání lituje, ve většině případů je přesvědčen, že dělal správnou věc, někdy i dokonce pro společnost, podle něj, prospěšnou. Např. vrah, který vraždil pouze prostitutky a tvrdil, že očišťuje společnost. Dalším důvodem přiznání se k cizím zločinům může být zamýšlená manipulace s právním systémem, kdy se prodlužuje soudní proces anebo důvod, aby byl posuzován jako nepřičetný.

Jedince, kteří páchají sériové zločiny, můžeme rozdělit na psychotické paranoiky, kteří mohou být schizofreniky a psychopaty, jejichž osobnost je asociální. Asociální osobnost můžeme charakterizovat takto:

- 1) chybí jí zralost, jde o bytost nevděčnou, cynickou, neloajální, buřičskou, která využívá ostatní,
- 2) protože necítí empatii, je neschopná pochopit, jak mohou její činy zranit lidi, kteří jí obklopují,
- 3) ostatní lidé pro takového člověka existují jen proto, aby mohli naplnit jeho potřeby,
- 4) proto je sexuální život asociála typicky manipulativní a nevěrný.

Asociální osobnost se u těchto jedinců rozvíjí v důsledku špatného zacházení v dětství. To může takového jedince transformovat v sociopata. Ač se jedná o naprosto necitelného člověka, působí jako by si své emoce nechával pro sebe. Sociopat se vyznačuje vysokou inteligencí a může dosáhnout slibné kariéry, avšak stále má pocit osobní neschopnosti. Činí mu uspokojení, když může manipulovat druhými, což vede k jedinému cíli, a to rozhodovat o životě a smrti nějaké osoby. Psychopat jde hlavně za svým uspokojením, i za cenu újmy druhého člověka. Při zabíjení necítí žádný pocit viny. Jedná se o mistra v manipulaci. Má zcela normální vzhled, rodinné zázemí, zaměstnání. Okolí ho považuje za slušného spoluobčana. Má velmi dobré vyjadřovací schopnosti, které uplatňuje při případném výslechu. Umí simulovat upřímnost a výčitky a tím značně manipulovat orgány činnými v trestním řízení. Ve vězení se sériový vrah psychopat stává vzorným vězněm. Jedná se o nejnebezpečnějšího sériového vraha.¹¹³

¹¹³ BOURGOIN,S., Bestiální vrazi, 1994, NAVA, ISBN 80-85254-35-2

V této kapitole jsem vycházela z knihy francouzského autora Stéphaneho Bourgoina s názvem „Bestiální vrazi“, která je zaměřena na situaci v USA. Bourgoin se zde sešel se zvláštními agenty FBI, vyslechl si názory nejznámějších amerických psychiatrů a sešel se s několika vrahy, kteří mu poskytli autentické výpovědi o svých činech. Vzhledem k tomu, že v České republice je působení sériových vrahů jen ojedinělé a s přihlédnutím k tomu, že právě USA patří mezi státy, kde je výskyt sériových vrahů značný, domnívám se, že je tato publikace velkým přínosem. Česká republika má však také své sériové vrahy, např. Ladislav Hojer, který se stylem svého vraždění podobal výše zmíněným sériovým vrahům.

4.2.2 Sexuální vraždy

Nejprve je důležité ujasnit si, jaký motiv má pachatel sexuálních vražd. V žádném případě se nejedná o situaci, kdy je oběť znásilněna nebo pohlavně zneužívána a pachatel ze strachu z odhalení oběť usmrtí. Dominujícím motivem pachatelů sexuálních vražd je uspokojit sexuální potřebu. Tato sexuální motivace bývá často doprovázena motivy moci, potřebou ovládat a ponižovat oběť.¹¹⁴

Osobně na sexuální vraždy nazírám jako na jakýsi druh sériových vražd, jelikož pachatel sériových vražd vykazuje téměř stejné znaky jako pachatel sexuálních vražd a jednání sériového vraha má ve většině případů právě sexuální podtext, který je doprovázen vysokým stupněm brutality. Pachatel si vybírá neznámou oběť, která je převážně opačného pohlaví. Vzhledem k tomu, že většina sexuálních násilníků jsou muži, je jasné, že nejčastější obětí bude žena.

Kuchta odkazuje na Purcellovou, která k sexuálním vraždám řadí případy:

- 1) nekrofilie a nekrosadismu, kdy pachatel dosahuje sexuálního uspokojení manipulací s mrtvým tělem,
- 2) sadismu, kdy k sexuálnímu uspokojení vede trestání a týrání oběti,
- 3) antropofagie (kanibalismu), charakteristické potřebou pojídat části těla oběti,
- 4) pikérismu, pro nějž je typická intenzivní potřeba bodat či řezat oběť,
- 5) vampýrismu, vyznačující se potřebou pít krev oběti, a

¹¹⁴ KUČHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005. Str. 391.

- 6) flagelace, kdy pachatel dosahuje sexuálního uspokojení bitím nebo bičováním oběti.

Antropofágie neboli kanibalismus má v určitých kulturách rituální povahu. Používá se jako oběť, trest, ale i z důvodu získání vlastností pojídané osoby. Pokud je ale antropofágie spojena se sexuální motivací, má to za následek, že pachatelé zpravidla oddělují a pojídají ty části těla, které mají významný vztah k sexu (penis, prsa, ženský genitál).¹¹⁵

Pachatelé sexuálních vražd napadají oběti v blízkosti místa svého bydliště. Oběť si vyhlédnou na veřejně přístupném místě, v MHD, ve společenských prostorách apod. Pachatel nejprve oběť zdvořile osloví, poté následují vulgární výzvy k souloži či výhrůžky. K útoku používají zbraně, především nože a škrtilka. Svou oběť ještě za života zraňují. Po smrti už je to méně časté. Pachatel se snaží o sexuální styk s obětí, ale ve třetině případů dochází k sexu až po usmrcení oběti. Sperma se ve většině případů nenalezne, jelikož většina pachatelů k ejakulaci vůbec nedojde. Nevracejí se na místo činu, které bývá zpravidla neuspořádané. Pachatelé útočí nejvíce na jaře a v létě a především v nočních a brzkých ranních hodinách.¹¹⁶

4.2.3 Vraždy motivované ziskem

Zapletal charakterizuje vraždy motivované ziskem jako většinou primitivní loupežné vraždy, kdy hlavním motivem pachatele je zmocnit se cenné věci, jež je ve vlastnictví oběti. Výzkumem přišel na to, že hodnota uloupených věcí je zanedbatelná s porovnáním závažnosti činu, kterého se pachatel při loupeži dopustil.¹¹⁷ Pachatelé těchto vražd jednájí bez výraznějšího emočního doprovodu, nebývají pod vlivem alkoholu a jejich kriminálně agresivní chování bývá plánované. K zavraždění oběti dochází zpravidla v domě oběti a k útoku pachatel využívá sečné a střelné zbraně a nespécifické nástroje. Tyto vraždy jsou zpravidla páchany ve spolupachatelství nebo ve skupině. Tito pachatelé neprojevují emoce, tudíž ani lítost nad smrtí oběti.

¹¹⁵ KUČHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005. Str. 391.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ ZAPLETAL, J. Úmyslná usmrcení, Praha, VÚK, 1980, č.5.

Tyto vraždy lze dále dělit, a to dle typu 1 výše zmiňované Douglasovy a kol. klasifikaci. Můžeme sem zařadit též nájemné vraždy, avšak ty tvoří jen nepatrnou část našich statistik.¹¹⁸

4.2.4 Vraždy v konfliktu

Vraždy v konfliktu bývají ve většině případů páčány na nejbližších osobách pachatele, kterými jsou manželka (manžel), partnerka, rodiče nebo děti. Heretik tuto skupinu nazývá „vraždy primárně motivované dlouhodobým krizovým vztahem s obětí.“ Vyskytuje se zde provokující chování oběti, které pachatele dostane do vražedné agrese, ve které oběti způsobí četná zranění, často povahy bodné nebo bodnořezné. Nejčastějším místem činu těchto vražd bývá byt pachatele nebo oběti.

U vražd manželských partnerů se většinou jedná o vyústění dlouhodobého konfliktu, který ohrožuje životně důležité hodnoty pachatele (rodinu, děti, apod.). Sociálním okolím bývá lépe hodnocen pachatel než oběť. Vrah zpravidla oběť neukrývá a s policií spolupracuje nebo dokonce sám čin oznamuje.¹¹⁹

4.2.5 Vraždy novorozenců matkou

Tyto vraždy jsou většinou plánované a těhotná žena se na toto usmrcení připravuje dopředu. Nenavštěvuje poradnu ani lékaře a často své těhotenství skrývá, tudíž i porod probíhá v utajení, většinou doma bez přítomnosti jiné osoby. Nedochozí k aktivnímu usmrcení, ale jednání často připomínající zanedbání povinné péče. Většinou se jedná o nechtěné těhotenství.¹²⁰

¹¹⁸ KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005. Str. 391.

¹¹⁹ tamtéž

¹²⁰ tamtéž

5 Právní úprava úmyslných forem usmrcení v Anglii a Walesu

Dříve než přistoupím k výkladu úmyslných forem usmrcení, považuji za nutné zmínit se stručně o charakteru anglického trestního práva. Nejprve je třeba si ujasnit, že je třeba rozlišovat mezi právem anglickým (Anglie a Wales), právem britským (Anglie, Wales, Skotsko, ne však Severní Irsko) a právem Spojeného království. Při zpracování této kapitoly budu vycházet z anglického trestního práva, které se uplatňuje na území Anglie a Walesu a je označováno jako *Law of England and Wales*.¹²¹ Právo v Anglii a Walesu lze rozdělit na zvykové právo (*Common Law*) a psané neboli zákonné právo (*Statute Law*). Zvykové právo tvoří obecné zvyky, které jsou považovány za zákony země. Zvykové právo vytváří budoucí rozhodnutí vyšších soudů. Některé zásady zvykového chování se stávají zákony, a trestné činy podle těchto zákonů se nazývají „trestné činy zvykového práva“ (*common law offences*). Podstatná část zvykového práva se nazývá precedentní právo (*Case Law*) vytvořené z historických precedentů. Zákonné právo zahrnuje všechny zákony vytvořené na přímý příkaz státu a obsažené v zákonech vydaných parlamentem (*Acts of Parliament*) nebo v rámci zákonů nižší právní síly vytvořených na základě těchto zákonů vydaných Parlamentem. Mnoho trestných činů, které původně tvořily „trestné činy zvykového práva“, jsou řešeny podle zákonů vydaných parlamentem, proto trestný čin může být jak „trestným činem zvykového“, tak „trestným činem psaného práva“, ačkoliv „trestné činy zvykového práva“ jsou často zákonem zrušeny.¹²² Anglické trestní právo zatím není kodifikováno, což má za následek, že celá řada nejzávažnějších deliktů je stále definována a ovládána *common law*.

Psané právo dokonce nedefinuje ani trestněprávní pojem zavinění.¹²³

Trestné činy, jež mají za následek usmrcení člověka, tvoří skupinu deliktů, v anglickém trestním právu označované jako „homicide“. Do této kategorie trestných činů je řazena vražda (*murder*), zabití (*manslaughter*), zabití novorozeněte (*infanticide*) a způsobení smrti nebezpečným řízením či řízením pod vlivem alkoholu nebo drog (*causing death by dangerous driving or by careless driving when under*

¹²¹ KUČERA, P., Vražda v anglickém trestním právu, *Trestněprávní revue*, 2008, č. 6, str. 171.

¹²² BARCLAY, G. C., *Systémy trestní justice v Anglii a Walesu*, překlad: VÁLKOVÁ, J., Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995, str. 7.

¹²³ KUČERA, P., Vražda v anglickém trestním právu, *Trestněprávní revue*, 2008, č. 6, str. 171.

the influence of drink or drugs). Jde o trestné činy, u nichž je vyžadováno zavinění pachatele. Aby bylo možno hovořit o zavinění pachatele, musí být naplněny dva základní předpoklady - pachatel musí mít *mens rea* (zlou mysl), na jejímž základě provede *actus reus* (zlý čin). Za *actus reus* je považováno konání nebo opomenutí takového charakteru, že naplňuje předpoklady, které stanoví zákon v rozsahu, v jakém je rozšířila soudcovská právotvorba.

Mens rea je považováno za vnitřní stránku trestného činu a jedná se o psychický vztah pachatele k následku činu. V anglickém právu se *mens rea* může vyskytovat ve třech základních podobách - *intention* (úmysl), *recklessness* (bezohlednost) a *negligence* (nedbalost).

Vzhledem k zadání mé práce se dále zaměřím pouze na úmyslnost. *Intention* je institut, který se velmi podobá našemu přímému úmyslu. Jedná se tedy o jeden z typů zavinění, který ve vztahu s *actus reus* naplňuje podmínky spáchání závažného zločinu.

Definici pojmu *intention* poskytl Odvolací soud (*Court of Appeal*) v případě Mohan (1976),¹²⁴ kde uvedl: „*Rozhodnutí přivodit předepsaný výsledek do té míry, jaká je v moci pachatele, bez ohledu na to, zda pachatel zamýšlel skutečné následky činu, či nikoli*“. V případě srovnání s přímým úmyslem v našem právu, kde pachatel chce svým jednáním porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, v anglické úpravě si můžeme všimnout, že u *intention* je upraven i následek některých skutkových omylů, tudíž pachatel je odpovědný za to, co zamýšlel, nikoli za to, co se opravdu stalo. Tímto však není vyloučena odpovědnost za delikt spáchaný z bezohlednosti, nedbalosti, nebo dokonce delikt s objektivní odpovědností.

Některé názory se shodují, že by pod pojem *intention* zařadily i situace, kdy pachatel sice není rozhodnut zákonem předepsaný výsledek přivodit (jinými slovy nechce jej dosáhnout), ale je téměř jisté, že nastane. Tyto případy se dají chápat jako obdoba českému právu známého nepřímého úmyslu, ale názory nejvýznamnějších autorů se shodují, že tyto případy je nutné posuzovat jako *recklessness* - tedy bezohlednost.¹²⁵ Pod pojem *intention* tak patří pouze situace, kdy pachatel zamýšlí dosáhnout výsledku normou popsaného jako skutková podstata některého trestného činu.

¹²⁴ Rozhodnutí Court of Appeal ze dne 4. února 1975, R v MOHAN [1976] QB 1 – CA.

¹²⁵ Herring, J. *Criminal Law - 5th Edition*. Basingstoke: Nakladatelství Palgrave MacMillan, 2007. s. 84 srov. Ashworth, A. *Principles of Criminal Law- Fourth Edition*. Oxford: Nakladatelství Oxford University Press, 2003. str. 175

V této kapitole se budu věnovat, s ohledem na téma mé práce, pouze homicidím, k jejichž spáchání je třeba úmyslného zavinění, tzn. vraždě, úmyslnému zabití, a vraždě novorozенého dítěte matkou.

5.1 Murder (vražda)

Vražda je v anglickém trestním právu považována za nejzávažnější formu usmrcení, kdy pachatel útočí na jiného s úmyslem usmrtit ho nebo mu způsobit alespoň vážnou újmu na zdraví. Toto jednání pachatele musí být doprovázeno tzv. *malice aforethought*, což by se dalo přeložit jako „zlý záměr“.

Stejně jako ostatní trestné činy i vražda je v anglickém trestním právu tvořena dvěma stránkami, a to stránkou vnější (*actus reus*) a stránkou vnitřní (*mens rea*).

Vnější stránka je vyjádřena jako *unlawful killing of another person in the Queen's peace*, což znamená usmrcení jiné osoby za Královnina míru. Vnitřní stránka je vyjádřena jako *an intention to cause death or grievous bodily harm to the victim*, a to znamená úmyslem způsobit smrt či těžkou újmu na zdraví na straně poškozeného.¹²⁶

5.1.1 Actus reus

Pokud hovoříme o vnější stránce trestného činu vraždy, hovoříme o osobě, na kterou pachatel útočí, o jednání, jež záleží v usmrcení dané osoby pachatelem, neoprávněnosti takového jednání a o existenci Královnina míru.

Obětí trestného činu vraždy může být pouze člověk, a to od jeho narození až do jeho smrti. Počátek lidského života i jeho smrt spatřuje anglické trestní právo velice podobně jako trestní právo české. Co se týká počátku lidského života, anglické trestní právo ho spatřuje v okamžiku porodu. Za moment, kdy se stává z plodu osoba v právním smyslu neboli člověk, je považována chvíle, kdy se dítě oddělí od těla matky, přičemž pupeční šňůra být ještě přestřižena nemusí a narozené dítě musí být živé. Aby mohlo být dítě považováno za životaschopné, ukládají soudy podmínku,

¹²⁶ ORMEROD, D., *Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials*, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009, str. 613.

samostatného krevního oběhu a dýchání.¹²⁷ Plod, podle anglického trestního práva, nemůže být obětí vraždy ani zabití, neboť není považován za osobu v právním smyslu. Toto neplatí v případě, že útočník zasáhne nenarozené dítě v těle matky, to se narodí živé a v důsledku zranění způsobených útokem zemře.¹²⁸ K tomuto bych uvedla případ Attorney General's Reference No. 3 of 1994. Jednalo se o muže, který svou těhotnou manželku bodl do břicha, a ta předčasně porodila. Dítě po nějaké době zemřelo, avšak v důsledku předčasného porodu, nikoliv z následku bodných ran. Soud usoudil, že zde nemohlo jít o vraždu, avšak pachatel naplnil znaky pro „*unlawful act*“ zabití.¹²⁹

Ashworth se k tomuto vyjadřuje: „Pouze tehdy, narodí-li se dítě živé a jeho existence se stane nezávislou na těle matky, začne požívat ochrany poskytované předpisy trestajícími usmrcení člověka. Do té doby je chráněno pouze předpisy trestajícími určité formy potratu.“¹³⁰

Dalším prvkem vnější stránky deliktu vraždy je usmrcení. Musí být tedy prokázáno, že obžalovaný svým jednáním (ať již konáním či opomenutím) způsobil smrt člověka. Common law považovalo člověka za mrtvého ve chvíli, kdy se mu zastavil krevní oběh a dotyčný přestal dýchat. Díky pokroku lékařské vědy je nyní zákonným právem požadována biologická smrt mozku, stejně jako v českém právu.

K naplnění vnější stránky trestného činu vraždy je třeba také neoprávněnost. Trestní odpovědnost za vraždu je vyloučena, jestliže pachatel jednal v sebeobraně (*self-defence*). V české trestněprávní úpravě by se jednalo o okolnosti vylučující protiprávnost. Aby se o sebeobranu mohlo jednat, musel se pachatel bránit (nebo alespoň si myslel, že se brání) protiprávnímu nebezpečí ze strany poškozeného a k odvrácení takového nebezpečí (respektive nebezpečí, které si představoval) použil takový stupeň síly, který byl přiměřený daným okolnostem. Sebeobrana je přípustná i v případě, že nebezpečí hrozilo jiné osobě.

Posledním znakem vnější stránky vraždy je spáchání činu za „Královnina míru“. Běžně veškeré území spadá pod „Královnin mír“, avšak v době válek či bojů

¹²⁷ ORMEROD, D., Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009, str. 614.

¹²⁸ KUČERA, P., Vražda v anglickém trestním právu, Trestněprávní revue, 2008, č. 6, str. 172.

¹²⁹ Parliament.uk [online]. 1997 [cit. 2012-3-1], Judgments - Attorney General's Reference No. 3 of 1994. Dostupné z WWW:

<<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldjudgmt/jd970724/gneral01.htm>>

¹³⁰ Ashworth, A. Principles of Criminal Law- Fifth Edition. Oxford: Nakladatelství Oxford University Press, 2006. s. 251.

může být některá část území vládou oficiálně považována za válečnou zónu. Pokud tedy dojde k usmrcení nepřítele v rámci boje na území této zóny, trestnost jednání osoby, která nepřítele usmrtila, je zcela vyloučena, jelikož nepřítel nebyl pod „Královniným mírem“.¹³¹

Za zajímavé považuji ještě zmínit dnes již zastaralé pravidlo common law, které zmiňuje i JUDr. Kučera ve svém článku, ale i mnoha anglických autorů v rámci svých publikací. Toto pravidlo se nazývá „Year and a Day Rule“, což v překladu znamená „do roka a do dne“ a znamenalo, že obžalovaný smí být odsouzen pro vraždu jedině tehdy, jestliže smrt poškozeného nastala nejpozději do roka a do dne od jednání obžalovaného, jež mělo usmrcení poškozeného způsobit. V roce 1996 bylo však toto pravidlo, předpisem Law Reform (Year and a Day Rule), zrušeno. Důvodem byl pokrok lékařské vědy, která v dnešní době dokáže udržet při životě vážně poraněnou oběť roky.¹³²

5.1.2 Mens rea

Aby došlo k naplnění vnitřní stránky trestného činu vraždy, je potřeba, aby pachatel jednal v úmyslu (*intention*) oběť usmrtit nebo ji alespoň způsobit těžkou újmu na zdraví (*intention to cause grievous bodily harm*). Pohled na zavinění, konkrétně na úmysl, se v anglickém a českém právu značně liší. Dalo by se říci, že anglická úprava je mnohem přísnější než česká. Herring¹³³ uvádí, že ve většině případů soudce nemusí porotu přesvědčovat nebo ji vysvětlovat obsah tohoto pojmu, avšak ve složitých situacích, kdy obžalovaný nejednal s cílem usmrtit či způsobit těžkou újmu na zdraví, ačkoliv bylo usmrcení či způsobení těžké újmy na zdraví extrémně pravděpodobným následkem jeho jednání, je třeba porotu poučit ve smyslu názoru formulovaného v rozhodnutí Sněmovny lordů *Woollin*. Tedy nastínit porotě, že úmysl zde bude přítomen jedině tehdy, jestliže usmrcení či těžká újma na zdraví byly v dané situaci prakticky jistým výsledkem jednání obžalovaného a tento si uvedený fakt plně uvědomoval. Anglické trestní právo tedy vymezuje pojem

¹³¹ KUČERA, P., Vražda v anglickém trestním právu, Trestněprávní revue, 2008, č. 6, str. 173. Ke srovnání ORMEROD, D., Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009, str. 620.

¹³² Např. ORMEROD, D., Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009, str. 614.

¹³³ HERRING, J., Criminal Law, Texts, Cases, and Materials. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, str. 245.

úmyslu, coby formy zavinění, v mnohem užším rozsahu než české trestní právo, a to hlavně ve vymezení nepřímého úmyslu. V našem právu postačí, aby pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit smrt poškozeného, a pro případ že se tak stane, s tím byl srozuměn. Podle anglického práva je nutné, aby si pachatel smrt či těžkou újmu na zdraví poškozeného představil jako prakticky jistý následek svého jednání. K tomuto uvádí Kučera, že „některá jednání, která by byla z hlediska zavinění kvalifikována za aplikace našeho práva jako vražda, by při aplikaci práva anglického spadla pod kategorii deliktu zabití (manslaughter). Nepřímý úmysl ve smyslu našeho trestního práva by totiž v konkrétním případě nemusel k naplnění vnitřní stránky deliktu vraždy dle práva anglického stačit.“ Zároveň však shledává, že náš trestní zákon je přísnější v tom směru, že „žádá, aby se pachatelův úmysl vztahoval k usmrcení oběti. Úmysl, směřující „pouze“ ke způsobení těžké újmy na zdraví by dle našeho práva odpovědnost za trestný čin vraždy založit nemohl. Z tohoto hlediska je tedy pojem vraždy v našem právu užší, neboť podle práva anglického postačí právě již pouhý úmysl směřující ke způsobení těžké újmy na zdraví.“¹³⁴

Při studování vnitřní stránky trestného činu vraždy se v anglickém trestním právu můžeme setkat s pojmem „*Transferred malice*“, což znamená v doslovném překladu „převedení zloby“ nebo s podobným pojmem „*doctrine of transferred mens rea*“ neboli „přenos vnitřní stránky činu“. Jedná se např. o situaci, která se v českém trestním právu označuje jako „*aberrance*“ neboli odchýlení rány. Pachatel útočí na osobu A, z nějaké příčiny mine a zasáhne osobu B. V našem trestním právu toto jednání kvalifikujeme jako jednočinný souběh dokonaneho nedbalostního trestného činu vůči osobě B s pokusem trestného činu úmyslného namířeneho vůči osobě A. Anglické trestní právo tuto situaci řeší tak, že považuje úmysl obžalovaného za přenesený a trestný čin za spáchaný vůči tomu, kdo byl ve skutečnosti poškozen. Tento přenos vnitřní stránky se však neuplatní v případech, které naše nauka označuje jako omyl v předmětu útoku. Jak je tedy vidět, podobně jako české trestní právo i anglické trestní právo upravuje situace, kdy je jednání pachatele ovlivněno tím, že jeho rozumová složka není v souladu s objektivní realitou či výsledek jednání pachatele neodpovídá jeho představě. Jedná se o omyl pachatele. Tyto situace jsou v anglickém právu považovány za okolnosti vylučující zavinění (*negative fault requirements*). Ty se dále člení na *reasonable mistake* (rozumná či omluvitelná

¹³⁴ KUČERA, P., Vražda v anglickém trestním právu, Trestněprávní revue, 2008, č. 6, str. 171.

chyba), *putative defences* (putativní negativní podmínky zavinění), *ignorance of law* (neznalost práva) a *mistake of law* (chyba v interpretaci práva).

5.2 Manslaughter (zabití)

V anglickém trestním právu v rámci usmrcení člověka je zabití považováno za méně závažný trestný čin v porovnání s vraždou. Tento stupeň závažnosti se odlišuje především v zavinění. V případě zabití dojde též k usmrcení člověka, ale existuje zde určitá polehčující okolnost, jež je uznávána právem a díky které je jednání pachatele kvalifikováno jako zabití nikoli jako vražda.¹³⁵ Chybí zde jakékoliv promyšlení či rozvaha trestného činu. V roce 1957 byl vydán právní předpis *Homicide Act*, který zrušil dlouho zavedené *common law* pravidlo, které se uplatňovalo v Anglii a Walesu. Jednalo se o „*felony – murder rule*“, dle kterého k odsouzení pro trestný čin vraždy stačilo, jestliže obžalovaný zabil v průběhu páchaní jakékoliv jiné úmyslné závažné trestné činnosti (bez ohledu na formu a stupeň zavinění k zabití se vztahující). Nyní platí, že pokud pachatel zabije v průběhu páchaní jiné trestné činnosti, zabití samo o sobě nebude postačovat k odsouzení pachatele pro vraždu, ledaže by pachatel jednal se zlým úmyslem, který je jinak k naplnění vnitřní stránky deliktu vraždy žádán.¹³⁶

Zabití se v anglickém trestním právu dělí na tzv. *voluntary manslaughter* (úmyslné zabití) a *involuntary manslaughter* (neúmyslné zabití neboli usmrcení z nedbalosti).

5.2.1 Voluntary manslaughter (úmyslné zabití)

Úmyslné zabití by za normálních okolností bylo kvalifikováno jako vražda, avšak vyskytuje se zde polehčující okolnost, která snižuje trestnost tohoto činu z vraždy na zabití. V rámci *common law* platily dvě polehčující okolnosti, a to provokace a tzv. „*chance medley*“, která se uplatňovala při usmrcení v hádce nebo boji. Obě dvě okolnosti zákon zrušil a zároveň vytvořil nové. *Homicide Act 1957*

¹³⁵ ORMEROD, D., *Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials*, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009, str. 613.

¹³⁶ KUČERA, P., *Vražda v anglickém trestním právu*, *Trestněprávní revue*, 2008, č. 6, str. 174.

nyní nabízí dvě obrany, a to zmenšenou přičetnost (*diminished responsibility*), a sebevražedný pakt (*suicide pact*). The Coroners and Justice Act 2009 vytvořil další polehčující okolnost, ztrátu kontroly (*loss of control*)¹³⁷

5.2.1.1 Diminished responsibility (zmenšená přičetnost)

V anglickém trestním právu je „zmenšená přičetnost“ jednou z možných polehčujících okolností, která snižuje trestnost jednání z vraždy na zabití. Může se jednat o případ, kdy je naplněna vnější stránka trestného činu vraždy, avšak je zde subjektivní důkaz, že pachatel usmrtil či způsobil těžkou újmu na zdraví jinému z důvodu zmenšené přičetnosti, což je podmínkou pro kvalifikaci trestného činu zabití. Pachatel má v tomto stavu výrazně sníženou schopnost ovládat své jednání. Podle § 2 Homicide Act 1957 musí být pachatel ve stavu zmenšené přičetnosti v době pchání trestného činu, způsobené jednou z příčin uvedených v tomto zákoně, jež výrazně ovlivní pachatelovu odpovědnost za usmrcení. Pokud člověk usmrtí jiného nebo je takového jednání účastníkem, nemůže být odsouzen za vraždu, pokud v době jednání trpěl „abnormalitou mysli“, přičemž příčinami abnormality mysli jsou uváděny – zaostalá neboli retardovaná mysl (*a condition of arrested or retarded development of mind*), vnitřní příčiny (*inherent causes*) a nemoc nebo zranění (*disease or injury*).¹³⁸ Abnormalita mysli je definována jako: „Stav mysli, tak odlišný od normálních lidských jedinců, jež by rozumný člověk nazval abnormálním“. Tato definice je však značně široká, proto se tím zabýval odvolací soud, a to konkrétně v případě R v Byrne [1960] 2 QB 396, kdy obžalovaný uškrtil mladou ženu a pak zmrzačil její tělo. Tvrdil, že jeho jednání bylo způsobeno nepřekonatelným impulsem zvrhlých násilných sexuálních tužeb, které nad ním zvítězily. Byly zde důkazy, že se jedná o psychopata a jeho kontrola vlastního jednání byla značně snížena. Jeho obhajoba, která byla založena na zmenšené přičetnosti, však byla zamítnuta soudcem v nalézacím řízení a obžalovaný byl odsouzen za vraždu. Odvolací soud vyhověl odvolání obžalovaného na základě toho, že soudce chybně vyloučil, s ohledem na obhajobu, situace, kdy žalovaný nemůže vykonávat kontrolu nad svými činy

¹³⁷ *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2012-3-1], Manslaughter in English law.

Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Manslaughter_in_English_law>

¹³⁸ ORMEROD, D., *Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials*, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009, str. 638.

(v tomto případě to byl nepřekonatelný impuls situace).¹³⁹

O existenci zmenšené přičetnosti rozhoduje porota, která musí zvážit nejen veškeré lékařské posudky, ale i všechny ostatní důkazy, včetně prohlášení obviněného a posoudit jeho chování. Porota nemusí přijmout lékařské důkazy, pokud považuje za prokázané jiné materiály, které se od těchto odlišují a převažují je. Zda pachatel spáchal trestný čin usmrcení ve stavu „abnormality mysli“ je otázkou pro porotu. V *R v Lloyd* odvolací soud konstatoval, že nedostatek kontroly musí být "více než triviální".¹⁴⁰ To znamená, že porota může shledat někoho vinným z vraždy, i když se většina psychiatrů shodla na tom, že pachatel jednal ve stavu „abnormality mysli“, a to z důvodu nesympatie k obžalovanému. To se stalo v případě Yorkshire Ripper. Jednalo se o britského sériového vraha jménem Peter William Sutcliffe, který zavraždil 13 žen. U soudu uvedl, že slyšel hlasy, které patřily Bohu a on jednal jako nástroj Boží vůle. Snažil se soud přesvědčit o tom, že jednal ve zmenšené přičetnosti. I přes posudky čtyř psychiatrů, kteří se shodovali na diagnostice paranoidní schizofrenie, byl Sutcliffe odsouzen za trestný čin vraždy na doživotí.¹⁴¹

Co se týká alkoholu a užívání drog ve vztahu ke stavu mysli, anglické trestní právo odmítá toto považovat za obranu k zabití či jiného trestného činu a rovněž je to považováno za irelevantní pro námitku zmenšené přičetnosti, jelikož se jedná o vnější příčinu, nikoli o vnitřní. Je však důležité náležitě zjistit, zda pachatel spáchal trestný čin ve zmenšené přičetnosti, do které se dostal požitím návykové látky nebo zda tu existovala nějaká porucha již před požitím návykové látky. V *R v Gittens* (1984) obžalovaný trpěl depresemi a byl hospitalizován v nemocnici. Když přijel na návštěvu domů, pohádával se svojí ženou, kterou ubil k smrti a svoji nevlastní dceru znásilnil a také ji zabil. Bylo zjištěno, že předtím požil alkohol a léky. Odvolací soud prohlásil, že v případě, že má porota co dočinění se zmenšenou přičetností a zároveň s opilostí měla by si pokládat tyto otázky:

¹³⁹ Tamtéž, s. 639 - 641

¹⁴⁰ *Lawteacher.net* [online]. [cit. 2012-3-1], Voluntary manslaughter.

Dostupné z WWW: <<http://www.lawteacher.net/criminal-law/cases/voluntary-manslaughter.php>>

¹⁴¹ *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2012-3-1], Peter Sutcliffe.

Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Sutcliffe>

- Zda by došlo k usmrcení, kdyby zde nebyla intoxikace.

a pokud odpověď na tuto otázku zní ano,

- Zda obžalovaný jednal v důsledku zmenšené přičetnosti.¹⁴²

5.2.1.2 Loss of control (ztráta kontroly)

Polehčující okolnost *provocation*, která v anglickém právu existovala řadu let, byla zrušena právním předpisem Justice Act 2009 a vstoupila v platnost 4. října 2010. Zákon zároveň stanoví, že Homicide Act z roku 1957, co se týká institutu provokace, přestává mít vliv. Aby byla naplněna okolnost „ztráty kontroly“, obžalovaný, který usmrtil nebo byl účastníkem usmrcení jiného, musí dokázat, že:

- 1) jeho jednání vyplývalo ze ztráty sebekontroly
- 2) ztráta sebekontroly měla „kvalifikační spoušť“
- 3) osoba ve stejné situaci "s normální mírou tolerance a sebeovládání" by reagovala podobně nebo stejně jako obžalovaný.

Parlament určil tyto kvalifikační spouštěče: situace, kdy se žalovaný bojí hrubého násilí od oběti přímo proti němu nebo proti jiné osobě (tato konkrétní kvalifikační spoušť byla částečně určena na pomoc ženám, které se obávají násilí nevhodného partnera). Tato polehčující okolnost se bude vztahovat i na obžalovaného, který sám konflikt vyvolal, avšak v případě, že by obžalovaný vyvolal konflikt pod záminkou, aby pak z důvodu své obrany mohl usmrtit jiného, bude trestně odpovědný za spáchání trestného činu vraždy. Dalším spouštěčem je něco, co poškozený udělal nebo řekl (nebo obojí), bylo to vážného charakteru a obžalovaný získal oprávněně pocit, že mu chce poškozený vážně ublížit. Při rozhodování, zda ztráta sebekontroly měla kvalifikační spoušť, musí soudy ignorovat takové faktory jako sexuální nevěry a touhu po pomstě. V případě prokázání „ztráty kontroly“ by obžalovaný nebyl odsouzen za vraždu, ale za zabití. Tato okolnost platí jak pro konání, tak i opomenutí, avšak případy, kdy nečinnost vede ke ztrátě kontroly a následné smrti není snadné prokázat.¹⁴³

¹⁴² ORMEROD, D., Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009, str. 643.

¹⁴³ *Criminallawandjustice.co.uk* [online]. [cit. 2012-3-1], Loss of control.

5.2.1.3 Suicide pact (sebevražedný pakt)

Sebevražda je definována jako akt, který směřuje k záměrnému ukončení vlastního života. V dřívější době se sebevražda považovala v Anglii za zločin, a kdo se ji pokusil spáchat a neuspěl, byl trestně stíhán a uvězněn. V případě, že uspěl, mohla být stíhána jeho rodina. Z hlediska náboženského a morálního, Augustin a Tomáš Akvinský zastávali názor, že ten, kdo si vzal vědomě život, který jim dal sám Stvořitel, ukázal nejvyšší lhostejnost vůči Boží autoritě a ohrozil své spasení. Ponoukali církve, aby léčili sebevraždu jako hřích.

Homicide Act 1957 zavedl jako další polehčující okolnost sebevražedný pakt. Záměrem Parlamentu bylo ukázat určitý soucit s těmi, kteří byli zapojeni do sebevražedného paktu, ale nepodařilo se jim zemřít. Sebevražedný pakt byl považován jako společná dohoda mezi dvěma nebo více osobami, které se připraví o vlastní život. Obviněný musel být přesvědčen, že umírá na základě paktu. Komise tuto polehčující okolnost navrhla zrušit, avšak usoudila, že by měla být zachována až do přezkumu nové dílčí obrany.

Suicide Act 1961 je zákon Parlamentu Spojeného království. Velkým přínosem tohoto zákona bylo, že sebevražda byla jako zločin zrušena a v další části je stanoveno: „Osoba, která jinému pomáhá, navádí, radí nebo obstarává sebevraždu, bude na základě obžaloby odsouzena k trestu odnětí svobody nepřesahující čtrnáct let.“ Tím byl vytvořen nový trestný čin "účast na sebevraždě".¹⁴⁴

5.3 Infanticide (vražda novorozeného dítěte matkou)

Za vraždu novorozeného dítěte matkou byl v anglickém právu ukládán trest smrti, a to až do roku 1922, kdy byl přijat tzv. Infanticide Act, který stanovil okolnost, která zmírnila trestnost matky a díky které nebyl čin kvalifikován jako vražda. Touto okolností bylo rozrušení porodem.¹⁴⁵Tento zákon byl zrušen novým Infanticide Act z roku 1938, který popisuje vraždu novorozeněte jako specifický

Dostupné z WWW: <<http://www.criminallawandjustice.co.uk/index.php?/Analysis/loss-of-control.html>>

¹⁴⁴ *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2012-3-1], Suicide Act 1961.

Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Suicide_Act_1961>

¹⁴⁵ *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2012-3-1], Infanticide Act.

Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Infanticide_Act>

zločin ekvivalentní k zabití, který může být spáchán pouze matkou, která své dítě úmyslně usmrtí během prvních dvanácti měsíců jeho života. Tento čin může být spáchán jak konáním, tak opomenutím. Okolnost zde ještě rozšiřuje, když jako podmínku stanoví rozrušení způsobené porodem nebo bezprostředně po něm z důvodu kojení, vyplývající z narození dítěte. Nová definice je dostatečně široká, aby zahrnovala obtížné situace sociální nebo environmentální povahy, které mohou vyplynout z narození dítěte. Důkazní břemeno leží na obžalované, která musí porotu přesvědčit, že v době jednání zde byla polehčující okolnost rozrušení mysli. V případě, že své dítě usmrtí otec, který naplnil zavinění trestného činu vraždy nebo matka, usmrtivší své dítě po dvanáctém měsíci věku, musí oba spoléhat na jinou polehčující okolnost např. provokaci nebo zmenšenou přičetnost, aby nebyli souzeni za vraždu, ale za zabití.¹⁴⁶

¹⁴⁶ ALLEN, M., Textbook on Criminal law, 7 edice, Oxford university press, 2003, str. 325.

6 Úvahy de lege ferenda

V této kapitole se budu věnovat problematice eutanázie, jelikož v dnešní době vyvolává ve společnosti řadu diskusí, a to nejen mezi laiky, ale i mezi odborníky. Některé země již do svých právních řádů eutanázii včlenily, některé se teprve snaží najít tu správnou formu úpravy pro svůj právní řád a některé ji předem kategoricky odmítají. Eutanázie směřuje ve své podstatě proti lidskému životu. Právo na život patří k základním lidským právům a jeho ochrana je nezbytná. Z tohoto důvodu eutanázie znamená značný problém ve společnosti, kdy je stále vyhledáváno správné řešení této problematiky. Tento pojem je determinován historicky i sociálně a je ovlivněn názorovým vývojem v závislosti na rozvoji lidské společnosti. Promítají se do něj názory náboženské, etické, sociální, právní a medicínské, a proto je nemožné najít řešení, které by vyhovovalo všem. Již samotné vymezení pojmu eutanázie činí v teorii i praxi výkladové potíže. Zcela trefně to vyjádřil T. Beemer: „eutanázií není nic jiného než to, co si určitá skupina lidí jako eutanázii definuje“.¹⁴⁷

Řecký termín „euthanasia“ pochází ze spojení slov „eu“ (dobře) a „thanatos“ (smrt). Doslovný překlad by tedy zněl „dobrá smrt“. V Řecku se dobrou smrtí rozumělo příjemné, dobré umírání a pojem „euthanatos“ označoval pomoc umírajícím lidem, která byla zaměřena na tlumení jejich fyzických a psychických bolestí. Jednalo se tedy o ulehčení umírání, ale stále o přirozenou smrt. Počátkem 19. století se nazírání na eutanázii zásadně změnilo. Už nešlo jen o „zpříjemnění umírání“, ale pojmem eutanázie se začalo rozumět úmyslné urychlení smrti těžce nemocných a starých lidí. Nejradiálněji byli badatelé, aplikující Darwinovo učení na společnost, v Německu. Obávali se degenerace lidské rasy a snažili se prosazovat nový druh hygieny tzv. rasovou hygienu. Na německých univerzitách se zakládaly ústavy věnující se rasové hygieně a tento obor se stal vyučovacím předmětem ještě před nástupem Adolfa Hitlera k moci. V roce 1895 byla v Německu vydána Jostova kniha s názvem *Právo zemřít*. Její ústřední téma zaujalo jen málokoho, avšak v roce 1920 se objevila další německá kniha, s názvem *Poskytnutí souhlasu k zničení života, který život není hoden*, kterou sestavili dva autoři, právník Karl Binding a psychiatr Alfred Hoche. Stala se z ní neobyčejně vlivná kniha, které se připisuje odpovědnost za legalizaci eutanázie v Německu ve dvacátých a třicátých letech a později za

¹⁴⁷ V článku DRBOHLAVOVÁ, I., Trestněprávní revue, 2003, č. 4, str. 110, citováno podle Beemer, T. Zur neueren Euthanasiedebatte in den Niederlanden. Folia Bioethica (15), Genf, 1992.

Hitlerovu filozofii etnického zabíjení a základem projektu „Aktion T 4“. ¹⁴⁸ Tento program byl založen za účelem ničení „bezcenných životů.“ Nejprve byl zaměřen pouze na novorozence a velmi malé děti a poté se začal aplikovat i na dospělé pacienty. Jednalo se o likvidaci psychicky, ale i tělesně postižených jedinců. Rodiny byly však informovány o tom, že úmrtí nastalo v důsledku selhání srdce či zápalu plic. ¹⁴⁹

Vývoj eutanázie v nacistickém Německu a její pozdější zavedení do koncentračních táborů je samo o sobě velice zajímavým tématem a jeho podrobné zpracování by vyšlo na samostatnou obsáhlou práci. V této kapitole jsem si dala však za cíl objasnit a přiblížit platnou právní úpravu eutanázie, tudíž bych tento historický exkurs zřejmě nemusela vůbec uvádět. Myslím si však, že právě fakt, jakým způsobem a v jakém měřítku byla eutanázie v Německu ve 30. a 40. letech minulého století využívána, by se naopak měl zmiňovat pokaždé, kdy se hovoří o eutanázii, jelikož zcela jistě ve velké míře ovlivnil nazírání společnosti na tuto problematiku.

Pollard ve své knize uvádí: „Cestu k tomuto vývoji připravili lékaři, právníci a duchovní, kteří už dříve tuto praxi obhajovali, v rozporu se svými profesionálními povinnostmi a závazky, že budou ochraňovat lidský život. To, co zpočátku znamenalo možnost odstranění nechtěných nevléčitelných nemocných, protože se soudilo, že jejich život ztratil svou hodnotu, rychle přerostlo v něco mnohem zhoubnějšího.“ ¹⁵⁰

V dnešní době je eutanázie chápána jako úmyslné urychlení smrti na přání pacienta nebo jeho rodiny. Jak už jsem se zmínila výše, její přesná definice neexistuje. Slovenský autor Josef Vozár ¹⁵¹ definuje eutanázii jako: „vědomé ukončení života nevléčitelně smrtelně nemocného člověka, plně způsobilého k právním úkonům na jeho žádost například vpíchnutím smrtelné látky jedu nebo jiným způsobem.“ Český autor Jaroslav Štěpán ¹⁵² eutanázii definoval jako: „konání nebo opominutí, jehož vlastním cílem je zkrácení života a rozhodujícím důvodem je soucit s trpícím.“ Helena Haškovcová ¹⁵³ popisuje eutanázii jako složený problém, a to vzhledem k tomu, že jednak jde o dobrou, lehkou, krásnou smrt, a jednak o

¹⁴⁸ MUNZAROVÁ, M., Eutanazie nebo paliativní péče?, Praha, 2005, str. 25 – 30.

¹⁴⁹ FENYK, J., Stručné zamyšlení nad trestností usmrcení na žádost a z útrpnosti a v případě tzv. asistované sebevraždy (euthanasie), Trestní právo, 2004, č. 6, str. 7.

¹⁵⁰ POLLARD, B., Eutanazie ano či ne? Praha, 1996, str. 68.

¹⁵¹ VOZÁR, J., Pojem eutanázia, Právník, 1996, č. 3, str. 221.

¹⁵² ŠTĚPÁN, J., Právo a moderní lékařství. Praha: Panorama, 1989, str. 112 – 113.

¹⁵³ HAŠKOVCOVÁ, H., Thanatologie. Nauka o umírání a smrti. Praha: Galén, 2000, str. 103.

usmrcení z útrpnosti, soucitu a milosrdenství.

Zpravidla je eutanázie členěna na aktivní a pasivní. Aktivní se rozumí zkrácení lidského života aktivními zásahy na přání pacienta, přičemž tato eutanázie je ve většině států odmítána. Pasivní eutanázie je upuštění od prostředků prodlužujících život člověka, zejména vypnutím lékařských přístrojů, které udržují život pacienta. Tato forma je většinou tolerována jak morálně, tak i právně. Dále můžeme eutanázii dělit na dobrovolnou, nevyžádanou a nedobrovolnou. O dobrovolnou eutanázii se jedná v případě, že si ji vyžádá osoba, která chce být usmrcena, a proto je připodobňována k asistované sebevraždě. Nevyžádaná eutanázie je aktivní eutanázie, kde však pacient nedal souhlas k jejímu provedení z důvodu neschopnosti tento souhlas dát pro svůj zdravotní stav. V případě nedobrovolné eutanázie se jedná o nechtěnou eutanázii.¹⁵⁴

Ve většině zemí je eutanázie, stejně jako u nás, zakázána. Některé země však eutanázii legalizovaly, např. Nizozemsko, Belgie a jiné.

V České republice se o uzákonění eutanázie usilovalo několikrát. V roce 1926 osnova československého trestního zákona obsahovala v ustanovení § 271 odst. 3 tento text: „Usmrtí-li viník úmyslně jiného ze soucitu, aby uspíšil jeho neodvratnou, nedalekou smrt a tím jej vysvobodil z krutých bolestí způsobených nezhojitelnou nemocí nebo z jiných tělesných muk, proti nimž není pomoci, může soud trest mimořádně snížit nebo od potrestání upustit.“ Další návrh z roku 1937 byl koncipován tak, že „kdo usmrtil někoho na jeho žádost, aby urychlil jeho neodvratnou smrt a osvobodil ho od krutých bolestí, proti kterým není pomoci, měl se stíhat za přečin, a ne za trestný čin“. Tyto návrhy se do konečného znění trestního zákona nedostaly. V roce 1996 byl komisí pro přípravu kodifikace trestního práva předložen návrh tří variant pohledu na eutanázii. Společnost tento návrh zcela odmítla.¹⁵⁵ Po vzoru zahraničních úprav se i české Ministerstvo spravedlnosti v rámci přípravy rekodifikace trestního práva hmotného rozhodlo v roce 2006 navrhnout zavedení privilegované skutkové podstaty usmrcení na žádost do našeho trestního zákoníku. § 115 odst. 1 vládního návrhu zní: „Kdo ze soucitu usmrtí nevyлéčitelně nemocnou osobu, která trpí somatickou nemocí, na její vážně míněnou

¹⁵⁴ URBÁNEK, J., Eutanázie – problém napětí mezi lékařstvím, etikou a právem, Trestní právo 2007, č. 9, str. 9.

¹⁵⁵ URBÁNEK, J., Eutanázie – problém napětí mezi lékařstvím, etikou a právem, Trestní právo 2007, č. 9, str. 13.

a naléhavou žádost, bude potrestán odnětím svobody až na šest let“.¹⁵⁶ Podle důvodové zprávy k návrhu zákona se touto úpravou řeší jen tzv. voluntární eutanázie, vyžádaná dotčenou osobou. Rozhodujícím motivem je uváděna omluvitelná pohnutka, především soucit s trpícím. Tato úprava neřeší případy postupu lékaře, kdy informovaný pacient nedá souhlas k provedení lékařského zákroku a z tohoto důvodu není zahájena životně důležitá léčba nebo je tato léčba přerušena proto, že informovaný pacient nedá souhlas k jejímu pokračování. Vychází se z ustanovení § 23 odst. 2 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, které stanoví: „Vyšetřovací a léčebné výkony se provádějí se souhlasem nemocného, nebo lze-li tento souhlas předpokládat. Odmítá-li nemocný i přes náležité vysvětlení potřebnou péči, vyžádá si ošetřující lékař o tom písemné prohlášení neboli revers.“ Navrhovaná úprava neřeší ani případy, kdy lékař podává pacientovi stále se zvyšující dávky léků k utlumení bolesti, i když vedou ke zkrácení pacientova života. Tyto postupy lékařů jsou nejen přípustné, ale dokonce příkázané, jelikož lékař usnadňuje nemocnému konec života v souladu s uznávanými medicínskými a etickými zásadami.¹⁵⁷ Holčapek a Šustek považují § 115 návrhu nového trestního zákoníku za krok správným směrem, avšak stále v něm spatřují určité nepřesnosti, které by potřebovaly upravit. Velký klad spatřují v rozpětí uložení možného trestu odnětí svobody, a to od nuly až do šesti let, kdy právě horní hranice by čin nasměrovala před senát a nikoli před samosoudce. Naopak menší nedostatek spatřují v definici „vážně míněné a naléhavé žádosti“, kterou považují za poměrně úzkou.

Je obsažena v § 115 odst. 2 návrhu a zní: „Vážně míněnou a naléhavou žádostí se rozumí svobodný a určitý projev vůle osoby starší osmnácti let, která není zbavena ani omezena ve způsobilosti k právním úkonům a není stížena duševní poruchou, jednoznačně a důrazně směřující k jejímu vlastnímu usmrcení.“ Z toho vyplývá, že § 115 by mohl být aplikován pouze v případech, kdy usmrcená osoba je způsobilá k právním úkonům a je starší 18 let. U ostatních osob by byl čin i nadále posuzován jako vražda. Avšak i osoby mladší 18 let trpí nesnesitelnými bolestmi a mohou být natolik duševně vyspělé, aby mohly samy zodpovědně rozhodnout, kdy chtějí své útrapy ukončit. Např. v Belgii je aktivní eutanázie povolena pouze u osob zletilých,

¹⁵⁶ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P., K § 115 návrhu nového trestního zákoníku (usmrcení na žádost), Trestněprávní revue, 2004, č. 11, str. 325.

¹⁵⁷ URBÁNEK, J., Eutanázie – problém napětí mezi lékařstvím, etikou a právem, Trestní právo 2007, č. 9, str. 14.

avšak je nutné si uvědomit, že naše právní úprava nemá v úmyslu legalizovat eutanázii, pouze zavést privilegovanou skutkovou podstatu a z toho důvodu si můžeme dovolit větší benevolenci v určení osob, na které by se tato privilegovaná skutková podstata vztahovala. Jako možné východisko považují užít například pojmu osoby schopné plně posoudit význam a závažnost žádosti o usmrcení. Toto znění by však přineslo značné obtíže v dokazování této schopnosti, jelikož by bylo potřeba hodnotit vyspělost osobnosti člověka s přihlédnutím ke všem individuálním vlastnostem a okolnostem. Dále uvažují nad pojmem způsobilosti k právním úkonům. Polemizují o tom, zda se dá vůbec žádost směřující k usmrcení žadatele vůbec považovat za právní úkon, jelikož její jediným důsledkem je zmírnění trestněprávní sankce vůči pachateli, jiné právní účinky nemá. Podobný problém jako u nezletilých spatřují u starých, dlouhodobě nemocných lidí. Tyto osoby mají často způsobilost k právním úkonům omezenou, avšak ne z důvodu duševní nemoci, ale např. z důvodu omezené pohyblivosti. Sami už nestačí na vyřizování vlastních záležitostí, a proto raději tuto starost přenechají svému blízkému, kterého si určí jako zákonného zástupce. Za nedostatečné také vidí ustanovení o nevléčitelné somatické nemoci, do jejíž definice se raději zatím žádný autor nepustil. Návrh také neobsahuje nic o tom, že by vážná a naléhavá žádost musela být učiněna v souvislosti s útrapami pramenícími právě z oné nevléčitelné somatické nemoci, jíž daný člověk trpí. Uznávají, že jde spíše o formalistickou námitku, jelikož to všichni považujeme za samozřejmost, avšak také namítají, že trestní zákon by se vzhledem k závažným důsledkům, které přináší jeho aplikace, měl vyznačovat jasnými formulacemi. Celkově tedy uznávají, že návrh jde správným směrem, avšak je potřeba konkrétní formulace poněkud zpřesnit.¹⁵⁸

V roce 2008 byl předložen tehdejší senátorkou Ing. Václavou Domšovou senátní návrh zákona o důstojné smrti s žádostí o jeho postoupení Organizačnímu výboru. Návrh obsahoval devatenáct paragrafů a jako předloha mu sloužila právní úprava eutanázie v Belgii. Návrh hned na úvod definuje pojem důstojné smrti. Podle § 1 odst. 1 se tak *důstojnou smrtí pro účely tohoto zákona rozumí ukončení života osoby na její vlastní žádost s vědomou, odbornou pomocí jiné osoby za podmínek stanovených tímto zákonem*. Odst. 2 pak rozšiřuje definici dle odst. 1 v tom smyslu, že *důstojnou smrtí se pro účely tohoto zákona rozumí rovněž úmyslné ukončení života*

¹⁵⁸ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P., K § 115 návrhu nového trestního zákoníku (usmrcení na žádost), Trestněprávní revue, 2004, č. 11, str. 326.

osoby na její vlastní žádost jinou osobou, pokud není možné použít postup dle odst. 1. Důvodová zpráva uvádí, že návrh odděluje pomoc k důstojné smrti, tedy asistovanou sebevraždu, která je upravena v odst. 1 a vyvolání smrti, tedy aktivní eutanázii v odst. 2. K vyvolání důstojné smrti však může dojít až tehdy, pokud nelze využít postup pomoci k důstojné smrti. § 2 uvádí, že důstojné smrti může být nápomocen nebo ji vyvolat pouze lékař, a to za podmínek stanovených tímto zákonem a prováděcími předpisy. V tomto případě lékař není trestně odpovědný za tento skutek, ale pouze tehdy, splnil-li podmínky tohoto zákona a prováděcích předpisů a postupoval-li v souladu s postupy v nich stanovených. Žádný lékař však k takovému jednání nemůže být nucen. Čtvrtý odstavec stanoví přednost asistované sebevraždy před eutanázií, dovoluje-li to stav pacienta. Stejně jako v belgické úpravě i tento návrh dává pacientovi možnost požádat o důstojnou smrt předem pro případ, že by v budoucnu nebyl schopen vyjádřit svoji vůli. Pro tuto žádost byla použita ustanovení občanského zákoníku, jelikož upravuje případy, kdy je fyzická osoba při vyhotovování příslušného právního úkonu určitým způsobem znevýhodněna. Podmínky této žádosti jsou uvedeny v § 4 a daly by se shrnout do následujících bodů:

- V době vyhotovení žádosti o důstojnou smrt musí být pacient plně způsobilý k právním úkonům a musí být plně při vědomí.
- Žádost musí být vyhotovena písemně a musí z ní být nade vší pochybnost zřejmé, že pacient dobrovolně a po náležitém zvážení žádá o důstojnou smrt.
- Pacient musí žádost vlastnoručně sepsat, datovat a podepsat; podpis pacienta musí být úředně ověřen.
- Pokud pacient nemůže číst nebo psát, nebo je nevidomý, může svoji žádost o důstojnou smrt učinit před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být hlasitě přečtena a přítomnými svědky podepsána. Přitom pacient musí před svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho žádost o důstojnou smrt. Pisatelem a předčitatelem může být i svědek; pisatel však nesmí být zároveň předčitatelem.
- V listině podle odst. 2 musí být uvedeno, že pacient nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem pacient potvrdil, že listina obsahuje jeho žádost o důstojnou smrt. Listinu musí svědci podepsat.
- Osoby neslyšící, které nemohou číst nebo psát, mohou projevit žádost o

důstojnou smrt před třemi současně přítomnými svědky, ovládajícími znakovou řeč, a to v listině, která musí být tlumočena do znakové řeči.

- V listině podle odst. 4 musí být uvedeno, že pacient nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem pacient potvrdil, že listina obsahuje jeho žádost o důstojnou smrt. Obsah listiny podle odst. 4 musí být po jejím sepsání přetlumočen do znakové řeči; i toto musí být v listině uvedeno. Listinu musí svědci podepsat.
- Svědky žádostí o důstojnou smrt uvedených v tomto paragrafu mohou být pouze osoby, které jsou plně způsobilé k právním úkonům. Svědky nemohou být osoby nevidomé, neslyšící, němé, ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí, a osoby, které by mohly mít na smrti pacienta jakýkoli materiální zájem.

Žádost o důstojnou smrt může vzít pacient kdykoliv zpět. §7 přesně definuje stav pacienta, u něhož je možné důstojnou smrt vyvolat či k ní dopomoci a tím je pacient, který je v situaci, kdy jeho zdravotní stav je beznadějný, a kdy se nachází ve stavu trvalého utrpení fyzického nebo psychického, které je výsledkem nahodilé nebo dlouhodobé závažné a nevléčitelné nemoci. Stáří či bezmocnost nestačí. Stejně tak, jako jsou kladeny povinnosti na pacienta, jsou kladeny povinnosti i na ošetřujícího lékaře. Ten musí pacienta podrobně seznámit s jeho zdravotním stavem, předpokládanou délkou jeho života, možnými léčebnými postupy a utišující léčbou včetně jejích účinků. Musí s pacientem prodiskutovat jeho žádost o usmrcení a projít s ním všechny možné náhradní alternativy. Zároveň musí nabýt přesvědčení, že žádné jiné rozumné řešení situace není a že žádost pacienta je zcela dobrovolná. Ošetřující lékař musí s pacientem vést o jeho žádosti o důstojnou smrt nejméně tři časově přiměřeně oddělené rozhovory, aby se ujistil o trvání fyzického nebo psychického utrpení pacienta a o jeho opakované vůli. Před samotným jednáním musí ošetřující lékař konzultovat jiného lékaře, kterého zevrubně informuje o zdravotním stavu pacienta. Tento lékař musí být nezávislý ve vztahu k pacientovi i ošetřujícímu lékaři a musí splňovat další podmínky stanovené prováděcím předpisem. Konzultovaný lékař přezkoumá lékařské záznamy a vyšetří pacienta. Konzultovaný lékař vypracuje o svých zjištěních zprávu, se kterou musí ošetřující lékař seznámit pacienta. Pokud pacienta pravidelně ošetřuje lékařský tým, ošetřující lékař musí pacientovu žádost o důstojnou smrt konzultovat i se členy tohoto

lékařského týmu. Výsledky těchto konzultací je nutno zachytit v písemné formě. Členové ošetřujícího lékařského týmu musejí tento dokument podepsat. Pokud některý z konzultovaných lékařů vyjádří pochybnost o odůvodněnosti vyvolání důstojné smrti, je ošetřující lékař povinen konzultovat dalšího lékaře. Při splnění podmínek tohoto ustanovení ošetřující lékař postupuje dále podle § 12, který odkazuje na lékařské postupy stanovené vyhláškou ministerstva. § 11 obsahuje podmínky, které jsou nutné splnit v případě, že pacient o usmrcení požádal předem. Lékař, který byl nápomocen k důstojné smrti nebo ji vyvolal, musí vyplnit formulář sestavený ministerstvem a doručit jej ministerstvu do pěti pracovních dnů od vyvolání nebo pomoci k důstojné smrti. Veškeré potřebné náležitosti tohoto formuláře stanoví § 13. Ministerstvo formulář uvedený v § 13 nejpozději do 3 pracovních dnů postoupí komisi zřízené při úřadu veřejného ochránce práv a složené lékařů, právníků a expertů na oblast důstojné smrti, která na základě údajů ve formuláři přezkoumá, zda byly v daném případě splněny podmínky tohoto zákona. V případě pochybností si komise může vyžádat od ošetřujícího lékaře údaje ze zdravotní dokumentace pacienta vztahující se k vyvolání důstojné smrti, zejména zprávy z veškerých konzultací, které byly učiněny v rámci postupu stanoveného tímto zákonem. Ošetřující lékař má povinnost vyžádanou dokumentaci komisi poskytnout. Komise vydává ke každému případu do dvou měsíců od doručení formuláře rozhodnutí o tom, zda byly splněny podmínky tohoto zákona. Na rozhodování komise se přiměřeně použijí ustanovení správního řádu. Pokud komise dospěje v rozhodnutí k názoru, že při pomoci k důstojné smrti nebo při jejím vyvolání nebyly splněny podmínky stanovené tímto zákonem, postoupí případ místně příslušnému státnímu zástupci.¹⁵⁹

Netroufám si hodnotit tento návrh po obsahové stránce a polemizovat o jeho nedostacích, ale dovoluji se přiklonit k většině názorů celé řady odborníků, které zazněly na senátní konferenci 11.3.2008. Tyto názory se ve většině shodovaly na tom, že naše společnost ještě není připravena na takový zákon, neboť debata o něm je teprve v počátcích. Další hlasy upozorňovaly, s přihlédnutím ke své praxi, na starší

¹⁵⁹ *Senat.cz* [online]. 2008 [cit. 2012-3-1], Návrh senátorky Václavy Domšové senátního návrhu zákona o důstojné smrti. Dostupné z WWW: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/webNahled?id_doc=47525&id_var=40369>

pacienty, jejichž postoje se rychle mění a jsou snadno ovlivnitelní příbuznými. Tento návrh zákona tedy nakonec přijat také nebyl.

V České republice je v současné době eutanázie v podobě usmrcení na žádost nebo ze soucitu považována za vraždu. Z toho důvodu považuji za velmi významnou skutečnost, že nový trestní zákoník s sebou přinesl i novou kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu vraždy, a to vraždu spáchanou s rozmyslem či po předchozím uvážení (§ 140 odst. 2). V případě eutanázie by se logicky jednalo o čin, kterému předcházela určitá rozvaha. Domnívám se tedy, že jednání této osoby, která by se eutanázie dopustila, by mohlo být kvalifikováno právě jako vražda spáchaná s rozmyslem či po předchozím uvážení a tato osoba by byla považována za nebezpečnějšího pachatele než v případě spáchání vraždy prosté. V úvahu může připadat i ustanovení § 140 odst. 3, došlo-li by ke splnění některé z podmínek dle písm. a) až j).

Trestní zákoník však nabízí i možnosti jak zmírnit dopad trestního práva na osobu, která se eutanázie dopustila a zajistit nižší trestnost jejího jednání ve srovnání s vraždou. Jako první možnost je třeba zmínit novou privilegovanou skutkovou podstatu trestného činu zabití (§141 odst. 1), která byla zavedena novým trestním zákoníkem a která zní: „Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.“ Dle mého názoru, jednání osoby, která chce pomoci nevléčitelně nemocnému a bolestmi trpícímu pacientovi tím, že ho na jeho žádost usmrtí nebo mu k tomu dopomůže, může být chápáno jako „jiné omluvitelné hnutí myslí“. Proto se domnívám, že by bylo vhodnější toto jednání posuzovat podle § 141 než podle § 140 trestního zákoníku. Zmírnění trestněprávních následků eutanázie by mohl přinést také § 39 odst. 3 trestního zákoníku, na základě kterého soud při stanovení druhu a výměry trestu přihlédne také k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem. V případě polehčujících okolností by se v tomto případě jednalo o § 41 písm. b) trestního zákoníku, tedy že „soud jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností.“ V této souvislosti je nutno poznamenat, že k okolnosti nelze přihlédnout jako k polehčující nebo přitěžující, je-li sama o sobě zákonným znakem trestného činu. Proto např. spáchání trestného činu s rozmyslem nebo po předchozím uvážení by mohlo být přitěžující okolností trestného činu zabití (§ 141), nikoliv již

trestného činu vraždy (§ 140), či naopak polehčující okolností trestného činu zabití by neměl být soucit pachatele, pokud je soucit chápán jako jiné omluvitelné hnutí mysli zapříčiňující silné rozrušení.

Po zvážení všech okolností trestného činu spáchaného osobou, která se eutanázie dopustila, by soud mohl, při ukládání trestu obžalovanému, využít § 58 trestního zákoníku o mimořádném snížení trestu odnětí svobody. Toto individuální posuzování soudem nepovažují Holčapek s Šustkem za šťastné. Uvádějí, že typovou nebezpečnost jednotlivých trestných činů, tak jak se projevuje v sazách v trestním zákoně, má určovat zákonodárce, nikoli soud. Dále zpochybňují fakt, že by záleželo na úvaze každého soudce, jestli by shledal přítomnost důvodů ospravedlňujících snížení trestu pod dolní hranici sazby. Hrozilo by, že různé soudy budou o této velmi citlivé věci rozhodovat různě a že ve stejné situaci se nedostane obžalovaným stejného zacházení. Pachatel totiž nemá právní nárok na uplatnění § 58, ale může se pouze snažit přesvědčit soud o vhodnosti jeho použití.¹⁶⁰

Podle platné právní úpravy existuje další forma eutanázie, která je považována za privilegovanou skutkovou podstatu se sníženou trestností. Jde o jednu z forem trestného činu účasti na sebevraždě podle § 144 trestního zákoníku. Jedná se o tzv. asistovanou sebevraždu.¹⁶¹ Objektem tohoto trestného činu je zájem na ochraně lidského života. Co se týká subjektivní stránky, jde o trestný čin úmyslný. Sebevražda samotná trestná není, proto obě formy trestného činu jsou pachatelstvím a nikoliv privilegovanou formou trestné součinnosti, jako u některých forem trestné součinnosti podle § 364 a §368 trestního zákoníku. Tento trestný čin pachatel spáchá, pokud někoho pohne k sebevraždě nebo jinému k sebevraždě pomáhá. První typ jednání může spočívat v přemlouvání nebo schvalování takového činu s cílem vážně pohnout jiného k sebevraždě. Tedy osobu, která ještě definitivně rozhodnuta nebyla. Takové jednání však za eutanázii v žádném případě považovat nelze. Pomocí se rozumí opatřování prostředků, odstraňování překážek, včetně pomoci psychické. Pomocí se také rozumí ponechání jedu nebo smrtelné dávky léku v dosahu pacienta. Pokud by zákon stanovil jako podmínku projev vůle sebevraha, aby mu taková pomoc byla poskytnuta a zároveň by stanovil další okolnosti, zejména důvody, pro které by měla být oběť usmrcena, takový čin by mohl být označen za případ

¹⁶⁰ HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P., K § 115 návrhu nového trestního zákoníku (usmrcení na žádost), Trestněprávní revue, 2004, č. 11, str. 325.

¹⁶¹ Tamtéž.

asistované sebevraždy.¹⁶²

Mé stanovisko k této problematice je proti legalizaci eutanázie, a to z toho důvodu, že se domnívám, že je zde reálné nebezpečí jejího zneužití. Ať už z osobních důvodů, dědictví nebo pro vysoké náklady léčby. Zároveň však naprosto chápu pohnutky nemocných pacientů a jejich touhu po smrti. Abych to lépe vysvětlila, dovolím si uvést názor Prof. Munzarové, s kterým tak úplně nesouhlasím. Podle Munzarové „je každý tím nejlepším posuzovatelem svých vlastních zájmů, preferencí, přání, hodnot a ideálů. I rozhodnutí pro smrt tedy musí být jen jeho záležitostí, do níž nikdo nemá právo mluvit.“¹⁶³ Dle mého názoru, toto není argument, který by vyvolával ve společnosti rozepře v diskusi o eutanázii. Pokud opomenou nábožensky smýšlející jedince, dovoluji si tvrdit, že nikdo nezpochybňuje tvrzení, že každý má právo o své smrti rozhodnout sám. Pokud by tomu tak nebylo, jistě bychom ukládali sankce za neúspěšné pokusy sebevražd. Rozhodnutí nemocného člověka zemřít se samozřejmě týká jenom jeho samotného. Toto rozhodnutí je jeho právem. Ale i tato svoboda v rozhodování má své hranice. Je nutno si uvědomit, že každé rozhodnutí je zároveň odpovědností za to, že nebude zasahovat do práv jiných. V případě povolení eutanázie by se žádost jedné osoby pojila s povinností druhé osoby tuto usmrtit. Jde o to, svěřit tuto pravomoc jiným a s tím už samozřejmě vznikají obavy, které vedou k mnohým diskusím a rozdílným názorům.

Zcela logické otázky si klade ve své úvaze L.R.Kass.¹⁶⁴

Pro koho by „právo být zabit“ mělo platit? Jen pro ty, kteří jsou skutečně v terminálním stavu a již nezvratně umírající? Nebo i pro ty, kteří jsou nevléčitelně nemocní nebo těžce postižení, avšak kteří dosud neumírají? Musí každý z nich být morálně kompetentní nebo ne? A co osoby, které již nejsou schopné smrt vyžadovat? Musím být schopen vyžadování nebo i aktivity v tomto směru, abych toto právo měl, anebo je mohu přesunout na jiné? Má-li být právo na smrt projevem mé autonomie, jak pak za mne může jednat někdo jiný? Proč by vlastně mělo být toto právo potvrzováno? Důvody žádostí o zabití jsou nejčastěji následující: strach z protahovaného umírání, strach z příliš dlouhéhožití, strach ze závislosti na jiných.

¹⁶² FENYK, J., Stručné zamyšlení nad trestností usmrcení na žádost a z útrpnosti a v případě tzv. asistované sebevraždy (euthanasie), Trestní právo, 2004, č. 6, str. 10 – 11.

¹⁶³ MUNZAROVÁ, M., Eutanazie nebo paliativní péče?, Praha, 2005, str. 30.

¹⁶⁴ KASS, LR. Is there a right to die? Hastings Center Report, January – February 1993, vol. 23, p. 34 – 43, citováno z MUNZAROVÁ, M., Eutanazie nebo paliativní péče?, Praha, 2005, str. 20 – 21.

Kass dále tvrdí, že dnes je již prokázáno, že ve snahách uplatnění „práva na smrt“ panuje mnoho nečestnosti a škodlivosti. Cílem je mnohdy posunout postoj vůči smrti tak, aby se dospělo ke všeobecnému schválení ukončení životů neúčinných.

Domnívám se, že demokratický stát, který je ustanoven především proto, aby ochraňoval život, nikdy nemůže souhlasit s právem zabíjet, byť na vyžádání. Každopádně v případě spáchání eutanázie sama pocítuji rozdíl, kterým se toto jednání zásadně liší od spáchání vraždy a souhlasím, že je zde nutnost zvolit zvláštní postup vůči pachateli takového činu. Výše uvedené možnosti soudu zmírnění trestu pachatele nepovažuji za nejvhodnější řešení a z toho důvodu se přikláním k zavedení privilegované skutkové podstaty trestného činu usmrcení na žádost, avšak aby její znění bylo důsledněji propracované než tomu bylo ve vládním návrhu z roku 2006. Respektuji i názor Prof. Šámala, který uvádí, že jde o tak citlivé téma, že není možné ho shrnout do jedné skutkové podstaty. Domnívám se však, jak už jsem výše uvedla, že na přijetí zákona o eutanázii ještě nejsme připraveni.

Považuji také za důležité více se soustředit na zdokonalení péče o umírající a těžce nemocné, pochopit a zajistit jejich potřeby a vyvinout takové úsilí, abychom jim mohli zajistit „dobrou smrt“. Dále se věnovat otázkám oprávnění pacienta rozhodovat se o svém budoucím léčení, popř. přenesení tohoto práva na jeho příbuzné, jelikož v dnešní době některá léčba nezlepšuje stav pacienta, udržuje pouze životní funkce lidí často bezvědomých, kteří takto mohou přežít i několik desítek let. Původně tedy „právo na smrt“ znamenalo zaručení možnosti odmítnout život udržující léčbu, která je zbytečná nebo nadměrně zatěžující. Dnes však tento pojem zahrnuje ještě něco navíc. A je velmi nutné uvědomit si, že je veliký rozdíl mezi „necháním zemřít“ a způsobením smrti (a to ať aktivně nebo „pasivně“).

7 Závěr

Stanoveným cílem této práce bylo podat ucelený a s ohledem na rozsah práce přiměřeně podrobný výklad trestněprávní úpravy úmyslných forem usmrcení na našem území a zároveň stručně přiblížit trestněprávní úpravu úmyslných usmrcení na území Anglie a Walesu. Tyto formy úmyslného usmrcení byly z největší části vykládány z pohledu trestního práva, byl však proveden i výklad kriminologický.

Toto pojednání bylo uvedeno stručným shrnutím historického vývoje úmyslných forem usmrcení od vzniku samostatného Československa až po současnou platnou právní úpravu vyjádřenou v zákoně č. 40/2009 Sb. Pozornost byla věnována všem v tomto období platným trestním zákonům, tzn. trestnímu zákonu z roku 1852, 1950 a v neposlední řadě trestnímu zákonu z roku 1961.

Během této doby se vystříдалo několik politických režimů, což mělo velký vliv na vývoj a charakter trestního práva. Ovlivněna byla i právní úprava trestných činů proti životu. Konkrétně úmyslné formy usmrcení byly v trestním zákoně z roku 1852 upraveny v hlavě patnácté „O vraždě a zabití“. Tento zákon rozlišoval mezi vraždou a zabitím. Rozlišoval čtyři druhy vražd. Byl zde již zaveden trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou, avšak při ukládání trestů se přísně rozlišovalo, zda se jednalo o dítě manželské či nemanželské. Nástupem socialistického společenského zřízení byl v roce 1950 vydán nový trestní zákon. Jediné pozitivum tohoto zákona lze spatřovat v tom, že odstranil trestněprávní dualismus na území Československa. Zásadní změnou oproti předchozí úpravě bylo nové pojetí trestného činu a rozdílná kategorizace soudně trestných deliktů. Dřívější tripartice trestných činů přebrána nebyla a existovala tak jen jedna kategorie soudně trestných činů. Trestné činy proti životu a zdraví byly obsaženy v hlavě šesté. Trestný čin zabití byl v tomto zákoně vypuštěn, tudíž všechna usmrcení spadala pod trestný čin vraždy. V souvislosti s tímto zákonem se poprvé hovoří o tzv. speciálních skutkových podstatách trestného činu vraždy. Ponechán je zde také trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou, avšak už bez jakéhokoli rozlišování. Nejzávažnějším trestným činem proti životu byla však považována vražda ústavního činitele, která byla začleněna do první hlavy trestního zákona. Přijetí ústavy z roku 1960 nastartovalo novou kodifikační vlnu. V jejím rámci byl přijat nový trestní zákon (zákon. č. 140/1961 Sb.) a současně nový trestní řád. Tento zákon byl vzhledem k formám úmyslného usmrcení zcela nevyhovujícím. Kromě trestného činu vraždy

novorozeného dítěte matkou, který nebyl nějakým zásadním způsobem změněn, upravoval trestný čin vraždy, a to zcela nedostačujícím způsobem. Skutková podstata trestného činu vraždy byla vyjádřena jednou větou, a to: Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až patnáct let nebo trestem smrti.“ Tyto nedostatky byly odstraněny z trestního zákona až po pádu komunismu, kdy došlo přijetím Listiny základních práv a svobod ke zrušení trestu smrti. Co se týká striktního ustanovení trestného činu vraždy, byl obohacen o okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.

Velkým krokem vpřed bylo přijetí zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který s sebou přinesl řadu významných změn. Za nejdůležitější je nutno považovat změnu systematiky zvláštní části. Zatímco v předchozích zákonech byly na první místa kladeny kolektivní zájmy a primárním požadavkem bylo chránit republiku, nový trestní zákoník staví na přední místa individuální zájmy společnosti a zároveň stanoví, že nejdůležitější lidskou hodnotou, kterou je nutno chránit, je lidský život. Trestné činy proti životu a zdraví proto zařazuje do hlavy první zvláštní části trestního zákoníku. Dalším významným přínosem nového trestního zákoníku, vzhledem k úmyslným formám usmrcení, bylo zavedení kvalifikované skutkové podstaty trestného činu vraždy, která nyní rozlišuje vraždu prostou a vraždu spáchanou s rozmyslem či po předchozím uvážení. Dále byla zavedena privilegovaná skutková podstata, a to trestný čin zabití, který je upraven v § 141 trestního zákoníku. Vedle toho stále zůstává zachován trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou. Tato nová systematika úmyslných usmrcení dala možnost spravedlivě posuzovat jednání pachatele, právě s ohledem na jeho osobu a na základě toho uložit mu spravedlivý trest.

Cílem této práce byl také, jak už jsem výše uvedla, stručný rozbor úmyslných usmrcení na území Anglie a Walesu. Při zpracování této kapitoly jsem si uvědomila, jak velký rozdíl je mezi naším a anglickým právním systémem. Zatímco český právní systém je postaven na psaném právu, Anglie je stále z velké části ovlivněna zvykovým právem, přičemž největší pravomoc je svěřena soudcům, kteří rozhodují dle svého uvážení na základě precedentů. Psané právo se však pomalu prosazuje a upravuje tak zvyky obecného práva. V Anglii se již objevují snahy o kodifikaci trestního práva, avšak bude trvat ještě dlouho, než se takové snahy prosadí. Co se týká úmyslných usmrcení, anglické trestní právo má velice podobnou systematiku těchto forem jako české právo. Upravuje trestný čin vraždy, zabití, které dělí na

úmyslné a nedbalostní a dále trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou. Do homicidií také řadí trestný čin způsobení smrti nebezpečným řízením či řízením pod vlivem alkoholu nebo drog, který naše trestní právo upravuje jinak.

Poslední kapitolu jsem věnovala úvahám de lege ferenda, kde jsem se zaměřila na problematiku eutanázie z hlediska právní úpravy v České republice. Toto téma považuji za velice diskutabilní a náročné, jelikož nejde jen o zodpovězení právních otázek, ale je třeba brát v úvahu i názory náboženské, etické, sociální a medicínské.

Na úplný závěr bych chtěla uvést, že ač došlo ke splnění cílů, které jsem si na začátku práce stanovila, domnívám se, že jednotlivé kapitoly by si zasloužily mnohem podrobnější rozbor, avšak rozsah této práce to neumožňuje. Doufám proto, že tato práce čtenáři poskytne přehledný a dostatečně obsáhlý materiál pro jeho zájem o toto téma.

Summary

This thesis deals with the legal regulation forms of intentional homicide in Czech Republic and brief outline legislation of intentional homicide in the England and Wales.

After Introduction (the chapter one) there the chapter two gives an overview of the historical development forms of intentional homicide since the establishment of the independent Czechoslovakia till the adoption of the new Criminal Code in 2009. Attention is especially paid to Imperial Act No. 117/1852 ř. z., Act No. 86/1950 Col. and Act No. 140/1961 Col.

The chapter three describes current intentional homicide legislation in the Czech Republic. It is focused on the crimes of murder, manslaughter and infanticide as all these forms give the basis for the legal regulation of intentional homicide in Czech law. I also deal to interpretation of the appropriate terms which are relevant to the provisions listed. I analyse subject, object, subjective side and objective side of the appropriate subject matters of malefactions intentional killings as well.

In the chapter four I deal with the murder in terms of criminology.

The chapter five is focused on the legal regulation of intentional homicide in England and Wales. I briefly mentioned characteristic of England law and analyzed provisions on intentional homicide, i.e. murder, manslaughter and infanticide.

There are mentioned the reasoning *de lege ferenda* what I focused on euthanasia issue and its legislation in the Czech Republic in the chapter six.

The purpose of this work is to provide the reader with comprehensive information on the categorization of intentional homicide in the Czech Republic and also briefly outline the legislative in England and Wales.

Seznam použité literatury

Odborná literatura

- ALLEN, M., Textbook on Criminal law, 7 edice, Oxford university press, 2003
- ASHWORTH, A. Principles of Criminal Law- Fourth Edition. Oxford: Nakladatelství Oxford University Press, 2003
- ASWORTH, A. Principles of Criminal Law- Fifth Edition. Oxford: Nakladatelství Oxford University Press, 2006
- BARCLAY, G., C., Systémy trestní justice v Anglii a Walesu, překlad: VÁLKOVÁ, J., Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1995
- BOURGOIN, S., Bestiální vrazi, 1994, NAVA
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2010
- HERRING, J. Criminal Law - 5th Edition. Basingstoke: Nakladatelství Palgrave MacMillan, 2007.
- HERRING, J., Criminal Law, Texts, Cases, and Materials. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- HAŠKOVCOVÁ, H., Thanatologie. Nauka o umírání a smrti. Praha: Galén, 2000
- JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009
- KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002
- KRATOCHVÍL, V. Kategorizace deliktů (trestněprávních a navazujících). Brno: Universita J.E. Purkyně v Brně, 1984
- KUCHTA, J. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009
- KUCHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C.H. Beck, 2005
- MUNZAROVÁ, M., Eutanazie nebo paliativní péče?, Praha, 2005
- POLLARD, B., Eutanazie ano či ne? Praha, 1996
- ORMEROD, D., Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials, 10 ed., Oxford University Press (United Kingdom), 2009
- ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha. C.H. Beck, 2010
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. Trestní zákon. Komentář. II. díl. 6., doplněné a

přepřacované vydání. Praha: C.H.Beck, 2004

ŠTĚPÁN, J., Právo a moderní lékařství. Praha: Panorama, 1989

VLČEK, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 2. vydání.

Brno: Masarykova univerzita, 2004

ZAPLETAL, J. Úmyslná usmrcení. Praha, VÚK, 1980, č. 5

Odborné články

DRBOHLAVOVÁ, I., Trestněprávní revue, 2003, č. 4, 110 – 112 s.

FENYK, J., Stručné zamyšlení nad trestností usmrcení na žádost a z útrpnosti a v případě tzv. asistované sebevraždy (euthanasie), Trestní právo, 2004, č. 6, 4 – 13 s.

HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P., K § 115 návrhu nového trestního zákoníku (usmrcení na žádost), Trestněprávní revue, 2004, č. 11, 325 – 326 s.

HOŘÁK, J., Vražda a zabití v novém trestním zákoníku, Bulletin advokacie, 2009, č. 10, 53 – 66 s.

HOŘÁK, J. Předem uvážená vražda a vražda spáchaná s rozmyslem (část I.) (k výkladu ust. § 140 odst. 2 trestního zákoníku) Trestní právo 2009, č. 9, 11 – 29 s.

HOŘÁK, J. Úmyslná usmrcení v afektu. Část 1. Trestní právo 2008, č. 10, 5 – 22 s.

KUČERA, J., Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou. Trestněprávní revue, č. 5/2003, 139 – 144 s.

KUČERA, P., Vražda v anglickém trestním právu, Trestněprávní revue, 2008, č. 6, 171 – 175 s.

MUSIL, J., Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení, Trestní právo, 2004, č. 10, str. 10 - 13

URBÁNEK, J., Eutanázie – problém napětí mezi lékařstvím, etikou a právem, Trestní právo 2007, č. 9

VOZÁR, J., Pojem eutanázia, Právnik, 1996, č. 3, 221 s.

ZACHAR, A. Historický vývoj trestnoprávnej úpravy vražd od prvopočiatkov po prijatie zákona č. 140/1961 Sb. Trestní právo 2007, č. 1, 19 – 24 s.

Právní předpisy

Zákon č. 117/1852 ř. z., trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon, ve znění pozdějších předpisů
Zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících
Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku

Judikatura

Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn.: 6 Tdo 90/2005

Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 7 Tdo 793/2010

Rozhodnutí Court of Appeal ze dne 4. února 1975, R v MOHAN [1976] QB 1 – CA

Internetové zdroje

Parliament.uk [online]. 1997 [cit. 2012-3-1], Judgments - Attorney General's Reference No. 3 of 1994. Dostupné z WWW:

<<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldjudgmt/jd970724/gneral01.htm>>

Wikipedia.org [online]. [cit. 2012-3-1], Manslaughter in English law.

Dostupné z WWW:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Manslaughter_in_English_law>

Lawteacher.net [online]. [cit. 2012-3-1], Voluntary manslaughter.

Dostupné z WWW:

<<http://www.lawteacher.net/criminal-law/cases/voluntary-manslaughter.php>>

Wikipedia.org [online]. [cit. 2012-3-1], Peter Sutcliffe.

Dostupné z WWW:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Sutcliffe>

Criminallawandjustice.co.uk [online]. [cit. 2012-3-1], Loos of control.

Dostupné z WWW:

<<http://www.criminallawandjustice.co.uk/index.php?/Analysis/loss-of-control.html>>

Wikipedia.org [online]. [cit. 2012-3-1], Suicide Act 1961.

Dostupné z WWW:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Suicide_Act_1961>

Wikipedia.org [online]. [cit. 2012-3-1], Infanticide Act.

Dostupné z WWW:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Infanticide_Act>

Statistické přehledy kriminality [online]. Praha: Policejní prezidium ČR, [cit. 2012-03-16].

Dostupné z: <<http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>>.

Senat.cz [online]. 2008 [cit. 2012-3-1], Návrh senátorky Václavy Domšové senátního návrhu zákona o důstojné smrti. Dostupné z WWW:

<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/webNahled?id_doc=47525&id_var=40369>